

Отже, двадцять перший!

Голова Союзу українок Австралії Любомира Квасниця-Кей на відкритті 20-го Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика на сцені Колонної зали Київської міської держадміністрації з юною переможницею конкурсу з Києва Меланією Сибілієвою.

Мижодного разу не порушили цієї традиції: Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика розпочинається 9 листопада, в День української писемності і мови. Досі щоразу цей популярний мовний марафон офіційно брав початок в іншому обласному центрі, звідки закінчно лунало: “Конкурс розпочато!” Цей сигнал потужно лунав з Черкас, Луцька, Запоріжжя, Сум, Рівного, Миколаєва, Сімферополя... Це тільки окремі з того реєстру міста, звідки, завдяки добрій підготовці тамтешніх освітян та української громадськості, цей сигнал прозвучав на всю Україну найвиразніше. За окремим сценарієм конкурс імені Яцика відбувається в українській діаспорі, де є свої “вершини і низини”. Котрогось року на сцені столичного театру імені Івана Франка, де за непорушною традицією відбуваються закриття мовного марафону, поряд із українським прапором було три десятки прапорів тих держав, де також відбувся конкурс імені Петра Яцика. Це Азербайджан і Білорусь, Грузія і Казахстан, країни Балтії і Молдова, Росія і Вірменія, Польща і Греція, Канада й Австралія, США і Словаччина... — і це ще не весь ряд. Важливо, що і в час війни, торік, мовний конкурс імені Петра Яцика успішно відбувся в Башкортостані, котрий входить до складу Російської Федерації. І цього факту не можна недооцінювати, бо ж відомо, як нині в Росії ставляться до всього українського, а особливо ж — до української мови.

Двадцятий конкурс ми вперше розпочинали в Києві. Естафету мовного марафону він одержав від Сум, де відкриття його було особливо яскравим. ЗМІ одноставно наголошували: тому,

Діти біля школи Петра Яцика у Верхньому Синьовидному Сколівського району Львівської області. Відкриття Другого конкурсу з української мови, що вже став носити ім'я великого мецената.

Павло Мовчан і Михайло Слабошпицький відкривають 20-й конкурс у Київській мерії. 9 листопада 2019 року.

хто даватиме старт мовному марафону після Сум, буде складно перевершити рівень, котрий забезпечило керівництво обласного департаменту освіти, що його очолює Вікторія Грובה, та освітяни Сумщини. І справді: департамент освіти столичної міської адміністрації не докладав особливих зусиль для підготовки відкриття конкурсу імені Яцика, забезпечивши для цього тільки Колонну залу Київської міськдержадміністрації і не подбавши про те, щоб учасниками святкового дійства стало якнайбільше столичних школярів та студентів. Це зробила виконавча дирекція Ліги українських меценатів, користуючись напрацьованими впродовж двох десятиліть зв'язками з освітянами міста й активною рекламною кампанією. Добре, що українські ЗМІ постійно тримають конкурс у полі зору і широко інформують про нього. За час від його початку у різних ЗМІ з'явилися вже сотні публікацій. Широко представлена інформація про цей патріотичний мовний проєкт і в інтернеті (зокрема, у фейсбуці є сторінка конкурсу). Важливо й те, що конкурс утверджував своє добре ім'я впродовж двох десятиліть. І про нього вже добре знають в усіх куточках України.

Пандемія коронавірусу ускладнила сценарій урочистого завершення кон-

курсу. Як правило, це відбувалося з аншлагом у театрі імені Івана Франка, де всі переможці і призери національного етапу турніру одержували належні їм премії. Серйозні грошові нагороди щоразу чекали і тих учителів, чий учні стали переможцями.

Організатори конкурсу змушені були провести церемонію закриття в скороченому варіанті. У Митрополичих палатах святої Софії Київської було вручено належні нагороди кільком переможцям зі столиці. А далі виконавча дирекція Ліги разом із працівниками Інституту модернізації змісту освіти перераховували на банківські картки призерів і переможців або їхніх батьків належні їм премії. Ця клопітна робота тривала впродовж цілого тижня. І ось усі відзначені преміями особи повідомили виконавчій дирекції Ліги: “Кошти одержано!” Чотирнадцять переможців конкурсу імені П. Яцика, як це триває уже п'ятнадцять років, представлені до Президентських стипендій, котрі вони одержуватимуть упродовж цілого року.

Організатори конкурсу — Ліга українських меценатів та Міністерство освіти і науки України — ухвалили: 21-й конкурс офіційно відкрити о 14 годині в столичному військовому лиції імені Івана Богунна, де є відповідні локації для того, щоб уникнути великого скупчення людей у закритому приміщенні.

У відкритті конкурсу візьмуть участь представники Міносвіти, Ліги українських меценатів, керівництво ВУТ “Прогвіти” та представники патріотичної громадськості столиці.

Отже, до зустрічі 9 листопада о 14-й на відкритті двадцять першого патріотичного мовного марафону!

Прес-служба
Ліги українських меценатів

КОСТЯНТИН СУШКО

10

ОЛЕКСАНДР ЯКОВЧУК

14

РАДУ ПОКЛІТАРУ

15

Звернення до наших читачів, передплатників, просвітян Друзі!

Тижневик “Слово Прогвіти” — один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі — ті, хто любить, шанує і цінує українське правдиве і об'єктивне слово, можемо допомогти тижневику. Будь-яка фінансова підтримка видання — це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк”, р/р UA 30 300346 0000026002016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Прогвіти” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулого тижня на наше прохання про допомогу для газети “Слово Прогвіти” відгукнулися:

1. Ступак Антон Григорович — 400 грн.
2. Мяльниця Л. В. — 1000 грн.
3. Шокіна Вікторія Ігорівна — 700 грн.

Захистімо українські національні цінності!

Василь ЛИЗАНЧУК, заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка, лауреат премії імені В'ячеслава Чорновола в галузі журналістики і публіцистики

Двадцять років тому Заслужений професор Львівського національного університету імені Івана Франка Володимир Здоровега, якому у жовтні 2020 року виповнилося 90, справедливо наголошував: “Декому хочеться, щоб Україна була без українців, без національної мови, без національної культури, тобто таким собі хохляцьким дубляжем Росії, правда, з певним фольклорним колоритом”. Актуальність цього вислову зростає в нинішніх умовах загострення потужної інформаційно-психологічної агресії проти Української Держави, національних цінностей.

Кремлівські ідеологи майстерно експлуатують історію довготривалого перебування України в колоніальному лоні Російської імперії — царської і советської. Творити антиукраїнське отруйне вариво допомагають московським маніпуляторам медійні працівники телеканалів “НАШ”, “ZIK”, “112”, “NewsOne”, “Інтер”, “Україна”, “Україна-24”, “1+1”, які вільно функціонують в Україні. Зрозуміло, що дезінформацію вони поширюють не за правилами, а протистояти їм потрібно відповідно до правил, встановлених демократією. На цьому часто спекулюють Бондаренко, Бужанський, Герман, Добкін, Дубінський, Єгорова, Королевська, Лазарев, Лукаш, Медведчук, Мураєв, Новінський, Рабінович, Червоненко, Шуфріч та інші, коли потрапляють антиукраїнську дезінформацію як свободу слова, а обмеження поширення неправдивих повідомлень, посилив називають страшною цензурою. Не зупиняє ворожу антиукраїнську пропаганду Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Мабуть, не розуміють, або не хочуть розуміти президент В. Зеленський, голова Верховної Ради Д. Разумков та їхні радники-порадники на кшталт Єрмака, що інформаційно-гуманітарний простір України має бути національним. Досить цікаву, симптоматичну думку висловила американська консультантка з питань політики та безпеки, спеціалістка з протидії російській пропаганді Моллі МакКью: “Я не брала би на себе відповідальності давати поради, довкола чого варто будувати свою ідентичність українцям. Єдине: не варто будувати свою ідентичність на Росії. Не залежить, чи ви за Росію, чи ви проти Росії. Українська ідентичність мусить бути українською ідентичністю”.

Тим часом українські патріоти

вже сьомий рік воюють з “наймерзеннішим терористом сучасності Путіним” (А. Нечитайло), а його нікчемні прихвостні взялися його рятувати — пропонували вручити “Нобелівку миру”. 6 жовтня 2020 р. лідер “Опозиційної платформи — За життя”, народний депутат Віктор Медведчук черговий раз зустрічався у Москві з президентом Російської Федерації. Телеканал “ZIK” десятки разів показував, як “добродичинець” Путін під час розмови з “добродійником” В. Медведчуком обіцяв допомогти “братньому” українському народові “російською вакциною від COVID-19”. Медведчук услесливо сказав, що він зі своєю сім’єю у Криму уже випробував цю вакцину. Путін з цинічною усмішкою обіцяв продати вакцину для “братнього” народу, нехай тільки влада України попросить. 16 жовтня телеканал “ZIK”, отруюючи свідомість телеглядачів, трансливав пресконференцію під орудою одіозного В’ячеслава Пиховшека, яка була перенасичена хижими маніпуляціями Медведчука про минуле і сучасне ставлення Москві до України. Він жодним словом не згадав про 14 тисяч вбитих, тисячі покалічених, понівечених українських громадян, про спалені і поруйновані російськими загарбниками села, підприємства, затоплені шахти. Натомість Медведчук цинічно оспівував тисячолітню “дружбу” російського і українського народів, у яких, мовляв, одна історія, культура, мова і нікому не вдасться її розірвати, бо Росія і Україна навіки разом.

Довготривала антиукраїнська політика кремлівських “братів” (читаймо — “деспотів”) та їхніх вірогідних васалів-малоросів призвела до того, що серед громадян України є, на жаль, чимало таких, які вважають себе освіченими інтелектами, займають високі крісла у законодавчій, виконавчій, судовій владах і навіть у науково-педагогічних інституціях, рвійно виступають по радіо, хизуються на телевізійних ток-шоу, працюють у засобах масової інформації, але з дуже обмеженими знаннями про українські духовні, моральні, соціальні, національні цінності, національні інтереси, національні цілі, про справжню, а не сфальшовану воювання історію України.

Такі люди в іудаїзмі підпадають під визначення “вкрадені діти”. В Україні “вкрадених дітей” чужою російською владою досить багато. “Наша проблема полягає в тому, що значна частина етнічних українців розуміють, що вони народжені в Україні, але при цьому не сприймають українську мову, культуру, часом зневажають їх і водночас отожднюють себе з усім російським, — підкреслює кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу шевченкознавства Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України Роксана Харчук. — І якщо у XIX ст. це була російська ідентичність, втілюючись у типі українця-малороса, то в XX ст. — та ж російська ідентичність, але під машкарою ідентичності радянської, овіяної флером соціальної справедливості й інтернаціоналізму, що витворила тип українця-гомосовєтикуса”, який нині, у XXI столітті, є головною антиукраїнською особою у ворожій проросійській п’ятій колонії.

Академік НАПН України Георгій Філіпчук підрахував, що за

останні 25 років Україна втратила більше 3 млн дітей. Це втрати — національно-духовні. Лише у 21% українських вищих навчальних закладах студенти отримують освіту державною мовою. А майже 80% — мовою російською. Нинішні “вкрадені діти”, на жаль, не розуміють, що наповнину бути і вільним, і рабом неможливо. У такій морально-психологічній ситуації надзвичайно важливо, щоб всі мас-медіа аргументовано, виважено, переконливо доносили до “вкрадених дітей” Правду, що “українська мова — це той енергетичний вал, який захищає народ від виродження” (Катерина Мотрич), це — синонім життя, код української душі, який єднає його з Богом.

Насичений московською блекотою блогер Анатолій Шарій схвалив звернення членів своєї партії з Донецька, Запоріжжя та інших областей до поліції з заявами відкрити кримінальні справи проти журналістів та керівників львівського телеканалу НТА за розпалювання міжнародної ворожнечі. Насправді чорну злість російського телебачення, а також “Партії Шарія”, осередок якої є навіть на Львівщині, викликало політичне ток-шоу “Говорить Великий Львів”, зміст якого безкомпромісний, українськомовний, патріотичний. Блогер Шарій лякає свою аудиторію, що галичани “готови убивати за язик”, бо вони, як неодноразово казав Шарій, українськомовні “рагульйони, полукровки”, а значить тупі, примітивні селяки, а він — російськомовний елітарій. Тому підтримує Путіна, який захищає “рускоязычне населення” від націоналістів. “Немає такого населення. Є зросійщені українці, — категорично, обгрунтовано заявляв професор Олександр Пономарів. — Тому потрібно повсюдно — “від Сяну до Дону” підвищувати рівень мовно-національної свідомості українського народу. Носіями зразкової української мови мусять стати державні діячі, урядовці всіх рангів та їхні дружини, якщо вони спілкуються з людьми поза своєю домівкою, виступають перед аудиторією безпосередньо чи в засобах масової інформації”.

Олександр Пономарів неодноразово у своїх публікаціях наголошував, що “п’ятиколонники” та деякі “нові обличчя”, свідомість яких імперсько-московська та малоросійська, спекулюють “Європейською Хартією міноритарних мов або мов меншин”, істотно змішують сенсні акценти, по суті обдурюють зросійшених громадян, щоб вони підтримували “Опозиційну платформу — За життя”, “Партію Шарія”, “Перемогу Пальчевського” та інших промосковських посіпак. У преамбулі мовної Хартії чітко написано, що “охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні зашкоджувати офіційним (тобто державним — В. Л.) мовам і необхідності вивчати їх”. Це зовсім не на шкоду болгарам, грекам, євреям, полякам, росіянам, румунам, угорцям та іншим національним меншинам, а навпаки — є добродійним кроком до виконання Європейської мовної Хартії, де окреслено “важливість міжкультурного діалогу і багатомовності”, бо саме у розмаїтті мов, культур, звичаїв, традицій краса світу. Щоби краса світу була привабливішою, насиченішою, то не треба слухати слуг московської тьми, не знищувати

чудову українську мову, яка дана Богом. Божим даром є мова кожного народу — багаточисленного і малочисленного.

Ведучі телеканалу “ZIK” Анастасія Дайнод і Ростислав Сухачов у своїх програмах мовчки і словесно підтримують дії різних промосковських Бужанських, Дубінських, Качних, Скориків, Лазаревих, схвалюють фальшиву тезу про природну російсько-українську двомовність, вважають засилля російської мови в Україні — надзвичайно великим історичним, гуманітарним здобутком. Їм, мабуть, дуже не вистачає правдивих історичних знань, що за часів царської і советської російської імперії було виплоджено 480 циркулярів, указів, постанов, ухвал, розпоряджень тощо про заборону української мови і культури і всебічну підтримку у розвитку російської мови і культури. Навіть вчителям російської словесності видавали на 15% вищу заробітну плату у зіставленні з платнею викладачів інших дисциплін. Антиукраїнська ідеологія і політика призвела до тотального зросійшення мільйонів українців. Нині замість того, щоб допомогти дітям, онукам, правнукам зросійшених батьків, бабусь і дідусів, прабабусь і прадідусів повернутися до етнічного джерела національної гідності, вони вимагають надання російській мові в Україні статусу офіційної державної. Це, мовляв, порятує “рускоязычне населення” від переслідувань націоналістів. Чимало інших маразматичних аспектів московської маніпулятивної пропаганди Анастасія Дайнод і Ростислав Сухачов тиражують в телефірі, що суперечить стандартам журналістської творчості, дисонує з українським професійним патріотизмом. Нагадую: свобода слова — це не свобода антиукраїнської маніпулятивної пропаганди, дезінформації в інтересах російських загарбників, які ведуть проти України, європейських країн та світу гібридну війну. Свобода — одна з найвищих морально-духовних цінностей має сприяти реалізації національних інтересів і цілей, подоланню кризи української ідентичності, а не нав’язування чужої — російської.

У вересні 2020 р. на телеканалі “ZIK” розпочали транслювати ток-шоу “Ми всі УКРАЇНЦІ”. Ведучі Тетяна Терехова і Ростислав Сухачов 24 вересня претензійно, на весь голос заявили, що “це ? перше ток-шоу, яке буде нас об’єднувати”. Безперечно, така місія шляхетна, адже громадяни України прагнуть жити в українськомовно, доброзичливому, гуманістичному суспільстві, де панують порозуміння, злагода, мир, висока духовність, добробут. Однак обнадійливий промінь тут же згас, бо ведучі (модератори) Сухачов і Терехова одразу вдалися до звинувачення, мовляв, націоналісти заволоділи гаслом “Слава Україні!” і спекулюють ним.

Ведучі не заохотили хоч трішечки бути чесними перед собою, бо хіба можна нівелювати українські національні цінності? Гасло “Слава Україні!”, “Героям Слава!” окроплене кров’ю українських патріотів, воно є визначальним символом українського національного духу, як Державний Прапор України, Державний Гімн України, Державний Герб України, а також, додаємо, Українська Мова. І ток-шоу “Ми всі УКРАЇНЦІ” мало би сприяти

відродженню історичної правди, формуванню, утвердженню у свідомості глядачів шани і поваги до української мови і культури, але понад 90 % його учасників виступали російською мовою. Олександр Качура, Олена Лукаш, Світлана Крюкова, Андрій Деркач, Микола Скорик, Євген Червоненко вивисували російську мову над українською. По-різному знеславлювали носіїв українськості, а ведучі програми замість того, щоб спрямовувати дискусію в україноцентричне русло, їм толерували, не мотивували глядачів об’єднуватися на засадах національних цінностей, національних інтересів і національних цілей. “Білою вороною” серед запрошених учасників цього ток-шоу, які нігілістично ставилися до державної мови й висловлювалися лише російською, був Володимир Омелян, бо спілкувався тільки українською мовою, захищаючи національні інтереси України.

У наступному ток-шоу “Ми всі УКРАЇНЦІ” Олена Бондаренко і Олександр Лазарев за схвального сприяння ведучих Тетяни Терехової і Ростислава Сухачова безупинно критикували закон “Про забезпечення функціонування української мови як державної”, цькували національно свідомих українців за те, що вони захищали природне право функціонування української мови в усіх клітинах освітньої, наукової, бізнесової, інформаційної, політичної, суспільної тощо сфер розбудови національної держави Україна. Водночас ведучі та учасники шоу захоплено схвалювали, що повсюдно в Росії панує російська мова, у США — англійська, у Німеччині — німецька, в Угорщині — угорська, у Франції — французька, в Японії — японська... Але щоб всі діти, молодь здобували освіту в Україні українською мовою то — зась! Цинізм, брехня переповнювали студію. Але ведучі Тетяна Терехова і Ростислав Сухачов на це не звертали уваги. Мабуть, “купалися” в антиукраїнськості.

Щоби подолати загрози небезпеку для українського суспільства, захистити Державу від зовнішніх і внутрішніх ворогів, ефективно її розбудовувати, то в усіх сферах життєдіяльності потрібно впевнено спиратися тільки на українські національні цінності, які є надійним, стійким, міцним життєдайним фундаментом для гармонізації і задоволення здорових потреб, інтересів усіх громадян України. Отже, всі журналісти, користувачі різних інтернет платформ покликани свідомо, професійно, патріотично, цілеспрямовано комунікувати, бути чесними провідниками читачів, глядачів, слухачів у насиченому фейками інформаційному просторі, допомагати реципієнтам не потонути в улесливій, медоточивій олжі українофобів, а глибоко розуміти сутність, мету кожної інформації=новини, кожного виступу політиків, депутатів, службовців, громадських діячів, кожного інтерв’ю, ток-шоу. Цілеспрямовану національну, гуманітарно-інформаційну політику мають забезпечувати усі державні та громадські інституції. Важливе місце в процесі правдивої стратегічної комунікації стосовно українського національного державотворення має займати Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення.

«Закликаємо Конституційний суд України проявити високу громадянську свідомість і державницьку позицію»

Заява Секретаріату Національної спілки письменників України

Як відомо, Конституційний суд України на своєму засіданні 3 листопада планує розглянути закон “Про забезпечення функціонування української мови як державної”, ухвалений 25 квітня 2019 року головами 278 народних депутатів Верховної Ради попереднього скликання, і який на законодавчому рівні закріпив державний статус української мови.

Цього дня судді Конституційного суду збираються розглянути подання щодо конституційності цього закону, яке надійшло до КСУ 21 червня 2019 року і підписане 51 народним депутатом — у переважній більшості представниками фракції проросійського “Опозиційного блоку”, більшість з яких нині у фракції ОПЗЖ, а також кількома позафракційними депутатами.

Нардепи, які звернулись до КСУ із конституційним поданням, вказали, що закон про мову нібито не відповідає Конституції і не врегульовує порядок застосування мов національних меншин, а деякі законодавчі положення “фактично означатимуть дискримінацію російськомовних громадян”.

У травні 2020 року голова Верховної Ради Дмитро Разумков заявив, що закон про мову необхідно переглянути.

7 липня 2020 року Велика палата Конституційного Суду розпочала розгляд справи про конституційність закону про мову.

Секретаріат Національної спілки письменників України переконаний, що закон “Про забезпечення функціонування української мови як державної” повністю відповідає Конституції України і не потребує перегляду.

Секретаріат Національної спілки письменників України вважає, що спроби ревізії Закону про мову — це один зі складників ворожого плану демонтажу України як незалежної держави, перетворення її в колонію Росії, провокування суспільного неспокою, загроза свідомого нищення усіх тих завоювань, які здобула Україна в тяжких випробуваннях ціною тисяч життів наших захисників у війні з Росією.

Нас знову хочуть розділити на Захід і Схід. Нас хочуть переконати, що чинне мовне законодавство порушує чийсь права і свободи. У нас наразі немає проблем з мовним законодавством. У нас немає тисків національних меншин за мовною ознакою. Натомість у нас є величезна кількість нагальних проблем у державі, які необхідно негайно вирішувати. І перегляд мовного закону аж ніяк не належить до таких першочергових дій з боку держави.

Утвердження української мови як державної є одним із хребтів незалежності, самостійності і сили України, збереження на світовій арені свого індивідуального національного обличчя. Обмеження формату української мови як державної, що перед-

бачає її обов’язкове для всіх громадян знання й використання у всіх сферах громадського спілкування на всій території держави, створення передумов для ігнорування, необов’язковості української мови, повернення до узаконеної нової русифікації в освіті, вихованні, медійному просторі, державному управлінні — означає прямий шлях до знищення державної незалежності України.

Письменники України наполягають на тому, що активні пропагандисти різномасштабного сепаратизму або ті, хто злісно заперечують українську державність чи глумляться над українською мовою, повинні нести кримінальну відповідальність.

Письменники України застерігають, що у сьогоднішній непростій політичній та соціально-економічній ситуації загрози владі з мовним питанням може не лише розбухати внутрішньополітичну ситуацію в Україні, а ще й посилити інформаційні позиції нашого зовнішнього ворога — країни-агресора.

Секретаріат Національної спілки письменників України закликає Конституційний суд України проявити високу громадянську свідомість і державницьку позицію, діяти у відповідності з чинним законодавством і ухвалити рішення виходячи з національних інтересів української держави.

Михайло СИДОРЖЕВСЬКИЙ

Більшість українців мають суперечливий, еклектичний світогляд замість цілісного моноліту: раз своя держава, то й усе має бути своїм — і мова, і культура, і віра! Таким керуються всі класичні держави Європи.

Отже, повторюємо: кожен українець, кому дорога Україна, а не Малоросія, Новоросія, мусить згадати свій, як правило, український рід: чи батьків, а чи ділів або ж прадідів. Згадати, що ганебно зрікатися мови, отже й культури свого роду і зробити рішучий крок — покинути звичку до окупаційної мови і перейти на українську — свою справжню рідну мову!!!

Бо російською до російського поневолення України, ніколи не говорив український народ. Спільною з Московією мовою була лише церковнослов’янська книжна мова (македонський діалект староболгарської) — як, скажімо, латинська мова для західноєвропейських народів. І то тимчасово. Але вся російська гібридна пропаганда ґрунтується саме на цьому!

Російська мова (а правильно “московська”) була сформована у Московії з XVII ст. на базі церковнослов’янської староукраїнської книжної мови, фіно-угорської, татарської та інших європейських мов.

В Україні після “полтавської поразки” і далі протягом XVIII-XIX-XX століть російська мова насаджувалась з винятковою жорстокістю засобами позбавлення роботи, покарання різками, засланнями, тюрмами та розстрілами, оскільки спротив був великим.

Таким чином, щоб українці сьогодні пишалися заявляли: “Мой родной язык русский!” Росії знадобилося, крім сумновідомих Валуєвського та Емського циркулярів понад 500 таємних указів про заборону української мови (“не было и нет”) та три століття мовно-культурного й політичного терору.

Але сталося диво! Наша прекрасна, мила, неймовірно багата, вічно жива й молода українська мова пройшла через це пекло нищення й вижила, бо величезна духовна сила й привабливість тайтись в ній, а тому кожен українець, хто має чисту душу і світлий розум захоплюється нею на все життя та стає мужньо на її оборону!

А тому ні шкодувати, ні чіплятися за окупаційну чужу мову не тільки не варто, але й ганебно для українця.

Залиште її для природних росіян, бо у нас — народ і слово, і у них — народ і слово, як писав Тарас Шевченко, у кожного своє у своїй країні.

Тож повертаймося, українці, у кого жива совість до свого українського слова, до рідного споконвічного лона — лише так ми врятуємо себе і Україну!

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини Фаріон. Подача 8

Не використовуючи сповна своєї мови, тої національної перетворювальної машини, цілий народ слабше і поволі дегенерується у всіх ділянках життя.

Костянтин Чехович

Прикметно, що провідниками чужої лексики разом із чужою реальністю є пердусім політики та журналісти, про що свідчить основна сторінка *Міністерства освіти, науки та інновацій*. Зокрема, фокусом *англоварваризації* є програма “Комунікаційна стратегія МОН 2019-2021 рр.”, розроблена громадським об’єднанням “Комунікація для змін”, яка часом видається просто поганим перекладом з англійської мови, зробленим на замовлення влади і цієї ГО. Це, як у бувальщині: “Який поганий переклад! Чи знаєте, хто переклав цього романа?”. “Ніхто. Це оригінал”. Це саме той випадок, коли “корисність запозичання перетворюється в свою протилежність”, позаяк призводить до занепаду власних творчих сил “та не розвивається (слабшає) контакт з прямими носіями рідної мовної стихії”.

Виявляється, що так звана реформа, яка після 2014 року, як стихійне лихо, накрила нашу освіту і стала вторгненням чужомовної системи, має омріяну практичну, космополітичну й гедоністичну мотивацію: “Реформа відбувається тому, що Україна хоче стати країною щасливих і конкурентноспроможних людей у глобальному світі”. Себто не йдеться про освіту як основу самостійної, самодостатньої національної держави, що змагає до відродження, оновлення та створення питомих освітніх моделей, національних традицій та утвердження свого національного Я і пропагування його в світі, — а всього лиш задля *щастя і конкурентноспроможності безликих людей в глобальному вимірі*. Це “щастя” і відразу *неконкурентноспроможність* (загроженість) нашої мови ми показово відчуваємо через масований наплив *англізмів* в українську мову:

“спікером презентації стала” — *speaker*

1. “промовець, оратор”; 2. “той, що промовляє”; 3. “лектор, доповідач”; 4. *парл.* “спікер”; 5. “представник, виразник, рупор”; 6. “диктор”; 7. “гучномовець”; 8. “читець-декламатор” (БАУС); “оратор”, “речник”, “диктор”, “гучномовець”, “рупор” (АРС, с. 706),

спікер — *речник, промовець, доповідач*;

“учні принесли *стикер*” — *sticker*: багатозначна лексема, що звукує свої значення 1. “колючка, шип”; 2. *розм.* “колюча зброя”; “ніж”, “спис”; 3. “клеяка речовина”; 4. “смужка липкого паперу”; “гумований папір”; 5. “етикетка”; “ярлик”; “афіша”, “оголошення”; 6. “штрафна наклейка на вітровому склі” (за порушення правил стоянки); 7. “розклеювач афіш”; 8. *розм.* “роботяга”; 9. “людина, вірна своїм нахилам, звичкам”; 10. “прихильник”; 11. “залежаний товар”; 12. *розм.* “страйкар”; 13. “важке питання, загадка”; 14. “гість, що засидівся” (БАУС); 15. *розм.* “складне питання”; 5. “наполеглива людина” (АРС, с. 723),

стикер — *наліпка, наклейка, етикетка*;

“кожен хоче бути *топовим*” — *top*: омонімна та багатозначна лексема, що звукує своє значення 1. “верхівка, вершина, верх, вершечок, маківка”; 2. “верхня частина, верхній кінець”; 3. “шпиль, купол”; 4. “найвищий ступінь”; 5. “найвищий ранг”; “високе становище”; “перше місце”; 6. “людина, яка посідає високе становище” (перше місце); 7. “найкраща (відбірна) частина чогось” та ін. (БАУС); “вершина”, “верхівка”, “перше місце” та ін. (АРС, с. 774),

топові — *перші, найкращі*.

Від редакції: Присимо читачів долучатися зі своїми запитаннями до Ірини Дмитрівни Фаріон, професорки, докторки філологічних наук, постійної авторки “Слова Просвіти”.

Розмова віч-на-віч

Анатолій ЗАВГОРОДНІЙ, Запорізька обл.

Шановні російськомовні українці!

Не зважаючи на пошесть коронавірусу атака на українську мову з боку Росії не припиняється, а посилюється. В мережі вкладаються різні брехливі спекулятивні твердження на захист російськомовності українців. Особливий поштовх цій ворожій пропаганді дало прийняття Держдумою Росії закону про те, що українці є носіями російської мови. Тобто іншими словами: “...никакого українського языка не было, нет, и быть не может!”. А звідси і ніякого окремого від Росії народу немає, отже й своєї окремої держави бути не може. Держдума Росії визначила, що ми не маємо на це права!

Чи не час із цієї зловорожою маячнею покінчити? Але для цього всім нам пора зрозібратися у цих, зовсім не простих, речах. Запрошуємо до відвертої розмови. Чи не здається вам, шановні російськомовні, що ситуація, коли один народ, одна нація розмовляє двома різними мовами, є не нормальною? Адже коріння наше переплетене. Маємо однакові українські прізвища, тобто ми родичі, живемо в одній країні, але розмовляємо різними мовами, чи не є це безглуздом? Хіба це сприяє світоглядному єднанню? Баченню одного напрямку в розвитку держави і самому став-

їнофобність світогляду значної частини українців: “Где русский язык — там и русская земля!!!” — ось її мета! Виходячи з цього, Росія давно перетворила російську мову на головний інструмент підриву та вбивства України всередині України, через витіснення нею мови української в побуті.

Як це відбувається зараз? Насамперед через естетику мови. В самій естетиці звучання, випромінюванні почуттів, тобто вираженні змісту засобами слова, російська та українська мови дуже різні. Якщо коротко, то українська мова — це мова душі, серця, а російська — напказ, для хизування. Коли українці виростають у наскрізь зросійшеному середовищі великих міст, то їм, щоб правдиво оцінити красу і значення української мови, доводиться долати в собі звичку до естетики російської мови. Отже, це боротьба з собою. А тому більшість залишається інертною й українською мовою практично не користується. Цей стан до того ж старанно підживлюється олігархічними ЗМІ та російською “попсою”. Звідси висновки:

1. Російськомовні є споживачами тільки російських газет, журналів, літератури, театру, кіно, музики й пісень;

2. Більшість російськомовних не підтримують розвиток української культури;

3. Частина цієї більшості через виховання в сім’ях та російськомовну освіту заражена українофобією, тобто комплексом неповноцінності щодо всього українського, страхом перед ним;

4. Російськомовні є системними споживачами російськомовної інформації незалежно від джерела походження. В той час як практично все, що йде зараз із Росії, є або явно, або замасковано підривним по своїй суті щодо України.

Тож велика шкода від російськомовності українців є очевидною: ми маємо не тільки консервацію зросійщеності — постійне гальмо нашого національного відродження, зокрема великі збитки у розвитку української національної культури, але й постійний антиукраїнський вплив Росії, що паразитує на російськомовності, формує і наснажуючи 5-ту колону в Україні, готову до руйнування нашої держави. А нам це потрібно? Адже саме через такі обставини наші російськомовні і взагалі

Христина БУРШТИНСЬКА, голова Товариства “Просвіта” Львівської політехніки, професор

Через світову пандемію коронавірусу та загрозиливу через неї ситуацію в Україні, а також вибори до органів місцевого самоврядування, про ювілейну дату Революції на граніті говорили скромно. У Львові завдяки теперішнім студентам-членам відновленого Студентського братства Політехніки і безпосереднім учасникам тих історичних подій відбулися заходи з демонстрацією фільмів, виставок про перший масовий протест молоді. Політехніка часів протестної акції студентів і сьогоднішня — два ідеологічні антиподи. І ці прискорені зміни принесла, зокрема, і Революція на граніті.

Захід на вшанування 30-ї річниці Студентської революції відбувся 12 жовтня на другому поверсі головного корпусу Університету. Ініціаторами були Студентське братство, Видавництво Львівської політехніки, прилучилися до організації Народний дім “Просвіта”, Товариство “Просвіта”. До честі ректора університету Юрія Бобала, він завжди підтримує національно-патріотичні заходи, і цю урочистість теж схвалив. Куратором виступав проректор Роман Корж, за його пропозицією перед початком заходу організатори демонстрували фільм. У привітальному слові до політехніків ректор підкреслював активну позицію студентів Університету у всіх акціях, спрямованих на утвердження Української держави. До студентів і всіх присутніх звернувся учасник Революції на граніті, відомий політичний діяч Олег Синютка. В шанобі схилили ми голови перед світлим постатям: Маркіяном Івашишином, Ігорем Коцюрбою та іншими братчиками, які відійшли в світ вічний. З цікавими спогадами виступили безпосередні учасники Студентського голодування, колишні політехніки Андрій Салюк та Іван Паров’як. Андрій Хавунка заспівав пісню “Чорнії круки”, яка промовисто відтворювала шлях до визволення. Авторський вірш на відзначення цієї славної події прочитав заступник голови профкому працівників Університету, тодішній голова страйкому Володимир Гайдук. Від теперішнього Студентського братства слово мав виконуючий обов’язки голови Роман Маслюк. Натхненно і патріотично виступав народний чоловічий хор “Орфей”. Під склепіннями унікальної споруди особливо могутньо звучали пісні “Горнись до тебе, Україно”, “Зродились ми великої години”, “Збудись, могутня Україно”. Пригадуючи події 30-літньої дав-

нини, не може оминати підтримку колективу університету дій студентів страйками, мітингами і навіть солідарним з ними голодуванням на площі біля Оперного театру. Дехто з хористів теж брав у цьому участь. А ввечері перед славною Львівською оперою хористи майстерно виконували українські пісні різних часів і поколінь, вселяючи віру і оптимізм, за що їм львів’яни сердечно дякували. Атмосфера добра, надії, високих помыслів заповонила наше славне місто.

Горбачовська перебудова, маючи на меті демократизацію змінити фасад імперії, аж ніяк не заціпає її політичної структури, тобто всі республіки повинні були залишатися в СРСР з дещо розширеними правами. Дуже показовим щодо “права націй на самовизначення” є проголошення Литвою незалежності і вихід із складу СРСР у березні 1990 року. Радянське керівництво, в якому домінували апологети “єдиної, неделимої”, змиритися з цим прецедентом не могло і ввело військову, а для гарантованого успіху — і підрозділ КГБ “Альфа”. Тоді під час оборони вільного телецентру загинули 14 відважних синів Литви.

Сьогодні з тридцятирічної давнини ми якось занадто легко згадуємо ті події, не замислюючись над тим, як ризикували студенти. Адже голодування, поперше, є небезпечним для організму випробуванням і вимагає спеціальної підготовки при входженні і виході із нього, а, по-друге, зважаючи на систему, в якій ми жили, можна було очікувати на різні провокації — аж до найгіршої.

Це сьогодні ми достеменно знаємо про засланих численних провокаторів на Майдан Незалежності, де відбувалися головні події Революції Гідності з тяжкими смертельними наслідками. Знаємо, що справа трагічної смерті Героїв Небесної Сотні до нині нерозкрита і через те, що замасковані вороги з високих кабінетів правоохоронних органів, які організовували провокації, преспокоїно пересіли у нові кабінети вже за постмайданної влади і робили все, щоб загальмувати розслідування з надією, що невблаганний час допоможе знищити сліди злочину.

Думаю, що організатори і керівники першої в новітній історії України акції спротиву системі добре усвідомлювали небезпеку і діяли відповідально. Тому сама організація, перебіг акції, поставлені політичні вимоги до влади викликають захоплення. А матеріали про Революцію на граніті мали б поширюватись повніше, і насамперед — у молодіжних середовищах.

Уроки Революції на граніті

Аналіз виборів до місцевих органів влади в Україні ще раз переконливо показує, якою складною для політичного управління є наша держава. Знову маємо не дуже втішний розклад сил у місцевих радах і фактичний реванш сил московитських в регіонах Півдня і Сходу. За 30 років незалежності небагато вдалося зробити для зміни статусу кво в цих регіонах на користь проукраїнських сил. Такої зміни нелегко досягти. І вимагає вона нових підходів і зусиль всіх, хто хоче будувати державу. Історичні процеси порівняно з тривалістю життя людської одиниці змінюються дуже повільно. І якщо каталізатором змін є окремі події, то минає не одне десятиліття і навіть століття, поки попередня епоха трансформується в нову. Україна винятком не є і бути не може.

Справа побудови української за сутністю держави вимагає відповідальної праці, непересічного хисту, неординарного мислення, насамперед — у створенні моделі, яка б враховувала основні чинники, покладені в її основу: політичні, історичні, економічні, культурологічні, інформаційні. Великою бідою нашої політичної реальності є розпорошеність національно-патріотичних сил, що аж ніяк не сприяє зміцненню держави та її інституцій.

Хочемо поділитися деякими роздумами про подію виняткової ваги і значення, яка відбувалась у Києві 30 років тому — від 2 до 17 жовтня 1990 року, і увійшла в історію спочатку під назвою Студентське голодування, а згодом — Революція на граніті. Це був перший масовий протест, який пришвидшив розпад Московської червоної імперії і проголошення незалежності України. Вона показала, що в Україні виросло покоління, яке є носієм національних ідеалів і здатне за їхнє утвердження боротися — навіть ціною власного життя. Головною формою протесту проти колоніального статусу Української РСР стало голодування студентів. До цієї форми спротиву часто вдавались політичні в’язні, яких в “країні розвиненого соціалізму” не бракувало.

Здається, врахували все до найдрібніших деталей. Зважаючи на те, що задуми організаторів могли стати набутком всюдисущих “шпідлів”, місце проведення акції було законспіроване. Основній масі студентів повідомили, що голодування буде проводитись поблизу Верховної Ради, і тільки три особи знали, що це буде площа Жовтневої революції, на якій бовванів неоконкретний монумент, побудований в епоху знаного русифікатора і “доброго господарника” Щербицького. А в Маріїнському парку студентів збирались зустрічати добре навчені і такі потрібні владі навіть в цей перебудовний час міліціонери.

Територію, де сміливці лягли на граніт і розбили намети, вони самі назвали Майданом Незалеж-

Організаторами першої масової антикомуністичної антиімперської акції в новітній історії України виступали Українська Студентська Спілка (УСС), керівником якої був тоді Олесь Доній, згодом — добре знаний громадсько-політичний діяч; від Сходу студентство представляв Олег Барков, голова УСС із Дніпродзержинська; студентство Заходу — голова Львівської УСС Маркіян Івашишин. Вони ж були співголовами Студентського голодування. Як їм вдалося організувати цей штаб? І Україну ж сшивали! Координаторами акції виступали Олег Тягнибок і В’ячеслав Кириленко. Олег Кузан, студент журналістики ЛДУ ім. І. Франка, разом з Сергієм Бащуком відповідали за зв’язки з

Львівської обласної організації Товариства охорони пам’яток історії та культури, які він справді по-левиному захищав від руйнації та пониження численними відозвами до владних структур та зверненнями до львів’ян. Також він координує волонтерську ініціативу і допомогу армії, що за сьогоднішніх реалій російсько-української війни викликає повагу і шану.

Не може оминати відважного ініціативного Ігоря Коцюрбу. Коли прочитаєте в інтернетних виданнях, що зробила ця молода людина, то справді всіх добрих справ вистачило б не на одне життя. У студентській акції саме йому, який пройшов пекло Афганістану, доручили керівництво охороною наметового містечка. Громадський активіст, в Політехніці він виступав за усунення з ректорської посади М. Гаврилюка, за правління якого утвердилось “єдиноначаліє”. А головними вимогами у навчально-виховному процесі стали русифікація і боротьба з українським буржуазним націоналізмом. Власне, радикальному Коцюрбі та таким же відважним радикалам-одномудцям належить ідея прориву міліцейського кордону, виставленого для охорони Верховної Ради від студентів та тисяч їхніх прихильників.

Приємний оксамитовий голос студента-механіка Андрія Хавунки, весела вдача робили його бажаним у найрізноманітніших студентських товариствах. Сьогодні народний артист України свою участь в Революції на граніті трактує дуже поважно: “Ми йшли за Україну”. Ще одним активним членом Студентського братства був студент-радіотехнік Іван Паров’як, нині — директор Видавництва Львівської політехніки. Добре пам’ятаю його патріотичний достойний виступ перед двотисячною аудиторією студентів-першокурсників та викладачів на урочистості “Посвяти в студенти”. Відповідальний директор став організатором мистецької виставки “30-ліття Революції на граніті”. Не залишає нікого байдужим надзвичайно цікаві, природно вихоплені з життя миттєвості. Вчора прийшла, щоб ще раз їх побачити. Вражає фото від 15 жовтня: вихудлі, змучені, але непереборні. Ідуть лавою, лікоть до ліктя. Чим не Шевченківське лицарство!

ності, подарувавши киянам і всій Україні тепер вже історичну назву. Передбачили і зорганізували діяльність служб, без яких студентський спротив не міг би існувати більше декількох днів, а тим більш стати політичною загальноукраїнською акцією. Мова йде про різні за діяльністю служби: медичну, охорони майдану, інформаційну, координаційну, господарську. Власне, ця скоординована діяльність всіх підрозділів показала, що в студентських аудиторіях формується нове покоління борців за Україну, яке розуміє значення функцій, котрі забезпечують життя суспільства, і вміє їх утверджувати. Чомусь мало про це говорять, небагато аналізують. Адже саме досвід Революції на граніті значно сприяв здобуткам Помаранчевої революції, а згодом — і Революції Гідності.

громадськості. Студенти-медики Тарас Семушак разом з Олегом Тягнибоком керували медичною службою.

Студентське братство Львова очолював у ті часи студент-політехнік Маркіян Івашишин, про якого колеги висловлюються як про непересічного організатора і людину чітких політичних поглядів. Його подальша діяльність у Львові пов’язана з організацією та проведенням численних мистецько-культурологічних заходів, як і творчими здобутками знаної у Львові “Дзиги”.

А значною силою Революції на граніті стали студенти-політехніки, об’єднані в структуру Студентського братства, яке організували у 1989 р. Головою Студентського братства Політехніки був у ті часи відважний і творчий Андрій Салюк. Сьогодні він — го-

Студентське братство в тодішню епоху — це феномен організованої патріотичної, пасіонарної молоді, активної в громадському житті, носіїв і пропагандистів українських цінностей і культури. Власне братчики були “ударною силою” організованих “Просвітою” Політехніки Шевченківських читань, Андріївських вечорниць, гагілок, відтворених поетичних роздумів Лесі Українки, Олега Ольжича, Ігора Калинця, Ліни Костенко та багатьох інших. А ще займались упорядкуванням могил Січових стрільців, українських повстанців, визначних діячів нашої культури, піклувались про дітей сиріт.

Варто наголосити, що ставлення до студентів в перші дні голодування викликало насмішки комуністичної більшості Парламенту, навіть деякі депутати Народної Ради розглядали студентську акцію як “молодечий вибір”. Наш золотoverхий Київ спочатку здивовано мовчав. Але ці, кращі з-поміж нас молоді люди, таки змінили його психологічну байдужість до національних справ. Могутньо підтримали колеги київські студенти, а за ними — хрещений люд, поволі долаючи шлях до української ідентичності. Були випадки, коли партійні функціонери привозили на Майдан ковдри, матраци, рушники тощо. Суспільство змінювалось.

Головними вимогами студентів, поданими до Верховної Ради, були такі: недопущення підписання нового союзного договору; повернення солдатів, призваних на службу в армію, на територію України і недопущення військової служби поза її межами; перевибори до Верховної Ради на багатопартійній основі навесні 1991 року; націоналізація майна КПУ та ЛКСМУ; відставка голови Ради Міністрів В. Масола.

Комуністична більшість не квапилася задовольняти вимоги студентів, дочікуючи фізичної та моральної втоми і, як результат — штрейкбрехерства в рядах. І тут знову студентам належить визнання: вони не здали позицій і для натиску на Парламент перенесли частину наметів під цю твердиню імперсько-комуністичного духу і атрибутики. Згодом протестувальники і парламентарі таки дійшли згоди, але майже в усіх спогадах учасники Революції на граніті шкодують, що депутати не погодились на перевибори весною наступного року.

Із поданих вимог в Постанову, прийнятту Верховною Радою 17 жовтня, не ввійшов саме цей пункт про перевибори, зі згодою на нього членів Народної Ради. Ця обставина дозволила комуністичній більшості оговтатись від потрясіння і, відмовившись від комуністичної ідеології, зосередитись на перерозподілі державної та комуністичної власності, що сприяло в подальшому олігархізації країни.

Основна група студентів повернулася до Львова 17 жовтня, а вже 18 жовтня за значної кількості політехніків над головним корпусом Політехніки піднято омріяний у віках синьо-жовтий стяг. Піднімали його студенти, які брали участь у Революції на граніті — Ірина Мамчур і Олег Кашівський, від видакладів — Микола Кукляк і авторка цих рядків.

Комуністична ідеологія відходила в минуле. Розпочиналась ера демократизації Політехніки і всієї країни. Створити державу — це найбільша перемога для нації. Студентська Революція на граніті була тією подією, яка значно прискорила її проголошення.

Андрій ЗИЛЬ,
член НСКУ

Творче надбання письменника-документаліста Михайла Скорика поповнилось ще одною книгою. “Зона непам’яті: приречений повернутися”, яка вийшла за ініціативою Міжнародного освітнього фонду ім. Ярослава Мудрого у Кам’янець-Подільському ТОВ “Друкарня “Рута” 2020 року. Вона присвячена розстріляній спадщині молодого бориспільського письменника Сергія Жигалка, творчість якого не те що не поцінована — а навіть не прочитана, бо розсіяна по численних українських періодичних виданнях пореволюційної доби. Доби розкрилля молодих творчих талантів і знищення їх на Соловках, в Сибірах, як це сталося з Г. Косинкою, М. Зеровим, В. Підмогильним, Лесем Курбасом, Михайлом Драй-Хмарою і багатьма іншими побратими трагічної долі. Якщо ми знаємо про розстріляне відродження, то С. Жигалка не маємо ні в списках живих, ні мертвих. Хоча було відомо, що письменника знищено на засланні, але справжньої його біографії ніхто не читав, бо, насправді, її не було. І тільки М. Скорик взявся за нелегку пошукову і дослідницьку роботу.

Перегорнувши кожну сторінку архівної справи й уважно вивчивши найдрібнішу деталь її, письменник заново воскресив епізоди доби доносів, наклепів, переслідувань, коли творча особистість існувала у павутинні недоброчливців, критиків, підступних хамелеонів і пильних донощиків-інформаторів.

Сергій Йосипович Жигалко народився 6 (19) жовтня 1902 року в Борисполі у козацькій родині Йосипа Никифоровича і Марфи Агафонівни Жигалків. Первістка охрестили в Миколаївській церкві, де священник Іван Гречанівський і псаломщик Василь Лаврівський на-

Повернутий із забуття

рекли Сергієм. Після нього у родині Жигалків з’явилися брати Іван, Геннадій, Михайло і три сестри: Олександра, Ліда та Ольга. Сергій, як старший, першим почав пробивати дорогу в життя. В 1917-му закінчив бориспільське чотирикласне училище, 1921 року — гімназію. Того ж року вступив до Київського інституту народної освіти. Та через хворобу змушений залишити навчання і в 1925 році зайнятися газетно-літературною працею.

...Крок за кроком М.Скорик простежує становлення С. Жигалка як письменника, що представляв художню прозу “Гарту”. Водночас посилюється увага до творчого доробку з боку критиків А. Грукта. Є. Адельгейма і таємних агентів “Журналиста”, “Обновленної”, “Активиста”, які шукають на С. Жигалка і його побратимів компрометуючу інформацію навзрів “Ярошенко, Косяченко і Жигалко все ще неперестанно твердять об ужасах голода 1933 года”. Агент “Холмский” писав про те, що М. Бажан як редактор журналу “КІНО” “підгодовує” своїх приятелів письменників, видаючи аванси під ненаписані речі, або замовляючи нікому непотрібну халтуру. Серед “підгодовувачів” називає групу письменників, зокрема й С. Жигалка. Агент “Леонов” писав: “Найвідвертіший серед письменників Косинка не сидять на місці, а із Сергієм Жигалком ... лаять по хуторах і приміських колгоспах. І про все говорять із недоброю усмішкою стряпчого...”

Агент “Журналист” у вересні 1933 року настрочив про те, що Київський кінофабриці запропоновано написати сценарій на колгоспну тему. “Жигалко настрепав комедію, представляюшу собою вредный и злой пасквиль на советскую действитель-

ность”. Дослідження біографії письменника рясніють багатьма доносами, без яких не могла існувати пореволюційна доба. До характеристики С. Жигалка додали негативних означень “залпи” письменників Є. Адельгейма, А. Грунта, С. Складенка. Наведу лише одну фразу пролетарського письменника Івана Мойсі (Ле): “Вся творческая продукция Жигалко представляет собой упадническое хныканье, постоянное сожаление о былом, о прошлом”.

М. Скорик детально простежив життєвий і творчий шлях С. Жигалка у сув’язі з тим поколінням письменників і творчих постатей, яким судилося пережити жахливі часи людиноненавистничької епохи. Не всім вдалося вижити. С. Жигалка судили за сфабрикованою справою, відмірявши йому п’ять років таборів. Але 12 червня 1938 року був розстріляний. Лише після смерті Сталіна родичі могли добитися перегляду справи С. Й. Жигалка. Офіційну оцінку в справі репресованого письменника поставлено у висновку КДБ при Раді Міністрів УРСР 31 грудня 1958 року після розгляду архівно-слідчої справи та матеріалів перевірки по ній. У ній згадано не тільки злочинний підхід своїх попередників із органів НКВС, а й не менш людиноненавистничьку методологію більшовицьких опричників тієї системи.

До сьогодні творча спадщина С. Жигалка не була перевидана і залишалась невідомою. Лише завдяки старанням М. Скорика віднайдено всі опубліковані оповідання і повісті репресованого письменника. Вони лише починають шлях до читача, який сьогодні зможе простежити життєвий і творчий шлях С. Жигалка і його спадщину, яка з далеких 20-30-х років повернулася до читача.

Це ж скільки євродопомоги Україні «пішло на вітер»!

Олександр КОСТЕНКО,
доктор юридичних наук, професор (Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України)

5 жовтня 2020 р. троє депутатів Європарламенту звернулися до нардепа, голови парламентської фракції політичної партії “Слуга народу” Д. Арахамії з листом, в якому, зокрема, зазначається: “Тільки з 2014 року ЄС інвестував в Україну понад 15 млрд. євро. Ми ділимося з вами цим досить невідомим цікавим фактом не для того, щоб просити про вашу подяку, а для того, щоб підтвердити, що доля вашої країни нам дуже дорога, і ми щиро піклуємося про її майбутнє. Ми також ділимося цим, щоб нагадати вам, що джерелом цієї допомоги є громадяни ЄС, перед якими ми підзвітні, і які так щедро відмовились від частини своїх доходів за таких умов: звільнити Україну від розгулу корупції, реформувати судову систему та систему охорони здоров’я, створити прозоре місцеве самоуправління”. (<https://violavoncramon.eu/2020/10/05/open-letter-to-arakhamia-head-of-sluha-narodu/>)

Якщо взяти до уваги зазначену в листі суму євродопомоги Україні і спробувати оцінити реальну ефективність її використання в Україні, то так і хочеться ойкнути: “Ой! Це ж скільки грошей європейських платників податків пішло “на вітер”! Або ж ще гірше: євродопомога, призначена, зокрема, і на боротьбу з корупцією,

може бути використана як ресурс для незаконного збагачення корупційними способами. Отакий парадокс!

Неефективність політики ЄС щодо фінансової допомоги Україні вказує на те, що ця політика є неадекватною тій ситуації, що склалася в Україні.

Уявляється, що політика ЄС щодо допомоги Україні мала би бути спрямована на підтримку фундаментального чинника, від якого залежить соціальний прогрес в Україні і поступ її європейським шляхом. Який же це чинник? Досвід розвитку Європи під впливом епохи Просвітництва свідчить, що цим чинником є так званий “людський фактор”, а саме соціальна (тобто політична, економічна, правова, моральна тощо) культура громадян. Тому фундаментальна ціль, на яку має бути спрямована фінансова та інша допомога Україні — це забезпечення розвитку в Україні людського фактору, зокрема формування соціальної (тобто політичної, економічної, правової, моральної тощо) культури громадян України. Бо, згідно з європейським досвідом, долю народів вирішує саме вона відповідно до закономірності: яка соціальна культура громадян — таке і їхнє життя.

Одним із засобів формування соціальної культури громадян є соціальне просвітництво, що його отримала Європа завдяки епоці Просвітництва, забезпечило європейцям ту соціальну культуру, яка визначила прогресивний

розвиток європейських країн.

Отже, найбільше для України можна зробити, запровадивши заходи щодо соціального просвітництва громадян, зокрема, через шкільну і університетську освіту, через просвітницький рух у ЗМІ, через навчання українців закордоном для забезпечення соціальних реформ в Україні, через громадські просвітницькі організації тощо. Лише тоді в Україні можуть бути успішними політичні, економічні, правові, моральні реформи... Це підтверджується, зокрема, досвідом реформування Турції Ататюрком.

Успішна інтеграція України в Європу можлива лише в результаті розвитку соціальної культури громадян до європейського рівня. Цей людський фактор є тим “спільним знаменником”, що об’єднує (чи з’єднує) країни Європи, і до якого має долучитися Україна...

...Щоб в Україні було таке життя як в Німеччині чи Швеції НЕОБХІДНО, щоб соціальна культура громадян України була такою, як в громадян Німеччини чи Швеції, і тоді вони, зокрема, будуть голосувати на виборах так, як голосують громадяни цих європейських країн!

Без формування соціальної культури громадян України жодні реформи не можуть бути успішними і жодна євродопомога нашій країні не може бути ефективною. Бо саме цей людський фактор є вирішальним чинником соціального прогресу.

Позавчорашнє гне своє

Вадим ПЕПА,
письменник

Щойно в Києві відкрито пам’ятник видатному мислителю Махатмі Ганді. Привід нагадати застереження непохитного борця за світлішу долю рідної йому Індії, яка за його життя з останніх сил вивільнялася від англійської колонізації: “Інтелігенція, вихована окупантом, є найбільшим ворогом свого народу”.

З якого боку не глянь, при владі вистає недавніх комуністів та вихованих ними комсомольців. Спробуй допекти їхній свідомості тирадою обожнюваного ними в ХХ столітті вождя? “Ліберали і до питання про мови, як і до всіх політичних питань, підходять як лицеміри і торгаші, що простягають одну руку (відкрито) демократії, а другу (за спиною) кріпосникам і поліцаєм” (Ленін, 24, 1972, 115).

Дан приказ ему на запад, Ей — в другую сторону, Уходили комсомольцы На гражданскую войну.

Для загарбників немає нічого святішого, ніж розпалювати “громадянську війну”. Наскільки тверді вони в своїх переконаннях, судімо хоча б із того, як із 1917 р. будівники “світлого комуністичного майбутнього” нацьковували темні маси скидати з церков хрести й позолочені бані, грабувати храми, розправлятися зі священниками з такою ненавистю і люттю, щоб насадки закатованих і розстріляних “здрігалися до десятого коліна”. А на зорі ХХІ століття ті ж самі “правовірні” з таким же завзяттям перекинулися до православ’я. То чим же вони керуються — ідеями чи жадобою власної вигоди?

Доле праведна! Чи не потону би в непроглядній темені білий світ, якби не осявала жорстоку юдоль земну подвижницька діяльність Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Василя Стуса, Василя Симоненка та рівних їм на всіх обширах земної кулі?

Наслідувачів геніїв і видатних особистостей позавчорашня комуністична й комсомольська зловорожість ганьбить тепер наліво й направо як “радикалів”, “бандерівців”, “фашистів”.

1494 р. у місті Базель було опубліковано сатиричну поему Себастьяна Бранта “Корабель дурнів”, написану ранньою нововерхньонімецькою мовою. Автор сміливо користувався мовою, успадкованою від корінного роду свого, хоч нею заборонялося трактувати “вчені предмети”. Як пояснюють літературознавці, Брант “ніби дає людям у руки дзеркало, щоб вони впізнавали самих себе поміж дурнів і, набираючись розуму, ставали кращими”. Невмирущий автор нещадно висміював Дурляндію “задля... захоплення до мудрості й... викорінювання дурості та в ім’я виправлення роду людського”.

Світова коронавірусна криза

Сергій КОМІСАРЕНКО, академік НАН України і НАМН України, академік-секретар Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України, директор Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, голова Комісії з біобезпеки і біохисту при РНБО України

Продовження.
Початок у ч. 40-43 за 2020 рік

Клінічні випробування терапевтичних препаратів проводяться швидше, ніж випробування вакцин. Незважаючи на це, найперспективніші терапевтичні препарати на основі антитіл отримують схвалення FDA не раніше, ніж через пів року. Цей термін приблизно збігається з найбільш амбітними оцінками часу виходу на ринок вакцини проти COVID-19. Крім того, препарати на основі рекомбінантних чи моноклональних антитіл, як правило, коштують дуже дорого, що, звісно, обмежує їх широке використання для лікування COVID-19. Тому в багатьох країнах для лікування хворих на COVID-19 почали використовувати реконвалесцентну плазму від перехворілих людей, яка містить поліклональні противірусні антитіла. Спочатку виникло чимало побоювань щодо можливості виникнення небезпечних ускладнень: з плазмою можуть передаватися збудники інфекційних захворювань, у рідкісних випадках переливання призводить до циркуляторного перевантаження (ТАСО), коли організм пацієнта не може адаптуватися до збільшення об'єму крові, або до гострої травми легень (TRALI), при якій перенесені антитіла пошкоджують легеневі судини. Незважаючи на ризики, переливання реконвалесцентної плазми почали використовувати в Китаї і США (де цей метод отримав тимчасовий дозвіл FDA). Зараз клінічні випробування проводять у багатьох країнах, і вони демонструють обнадійливі результати. Однак попередні результати клінічних випробувань реконвалесцентної плазми у 426 хворих на COVID-19, що тривають у Медичному центрі Університету Еразмуса в Роттердамі (Нідерланди), показали, що більшість пацієнтів з COVID-19 вже мають високі титри нейтралізуювальних антитіл на момент потрапляння в лікарню. Тому слід проводити обстеження на антитіла і визначати пріоритетні групи ризику для виявлення пацієнтів, переливання реконвалесцентної плазми яким може

виявитися корисним. 1 вересня 2020 р. FDA, фактично на виконання наказу президента Трампа, надало дозвіл на екстрене використання реконвалесцентної плазми для лікування госпіталізованих пацієнтів із COVID-19, хоча і зауважило, що для остаточного схвалення цього лікування поки що недостатньо кількості даних клінічних випробувань.

Слід зауважити, що реконвалесцентну плазму успішно використовували і раніше під час епідемій SARS, MERS, лихоманки Ебола та інших інфекційних захворювань. Тому є всі підстави рекомендувати використання в Україні плазми крові людей, які перехворіли на COVID-19 і не мають вірусів, для лікування тяжкохворих із ускладненнями. Ще ефективнішим було б використання виділеної з плазми крові імунoglobulinної фракції, що містить специфічні антитіла. Нещодавно компанія “Біофарма” (Київ) закликала громадян, які перенесли COVID-19, ставати донорами плазми для розроблення лікарського засобу проти цього захворювання. Цікаво, що чоловіки є більш перспективними донорами плазми, оскільки серед людей, що перехворіли на COVID-19, високі титри противірусних антитіл мають 43% чоловіків і лише 29% жінок.

Провідні світові компанії, що виробляють ліки на основі плазми, за підтримки Фонду Білла і Мелінди Гейтс та компанії Microsoft створили організацію Plasma Alliance CoVig-19 з метою розроблення препаратів на основі плазми для лікування нового коронавірусу. Цього літа організація планує провести клінічні випробування гіперімунного імунoglobulinу проти COVID-19. Цікаво, що компанія Emergent BioSolutions (США) розробляє не лише препарат на основі поліклональних антитіл людини, а й продукт на основі антитіл коней, імунізованих SARS-CoV-2. А компанія SAB Biotherapeutics (США) у липні 2020 р. розпочала випробування препарату SAB-185, що містить поліклональні антитіла людини, отримані з плазми трансгенної великої рогатої худоби, імунізованої протеїном SARS-CoV-2. Амінокислотна послідовність отриманих антитіл є повністю людською, але відповідні гени містять бичачі регуляторні елементи, які оптимізують їх експресію в плазматичних клітинах великої рогатої худоби. Трансгенні тварини є клонами одного генотипу, що виробляють до 45 л плазми на місяць, а ви-

хід антитіл становить до 25 г/л. Компанія GigaGen (США) використовує для одержання поліклональних антитіл людини генетично модифіковану лінію клітин, що містить повний репертуар генів імунoglobulinів від 5–10 людей, які перехворіли на COVID-19. Зараз активно вивчають моноклональні антитіла, здатні нейтралізувати різні види коронавірусів, оскільки ідею створення універсальної вакцини проти коронавірусів варто все ж таки розглянути в найближчому майбутньому через високу ймовірність виникнення нових коронавірусних пандемій.

Інший підхід, який може перешкоджати проникненню коронавірусу в клітину, — використання інгібіторів серинової протеази TMPRSS2. Ця протеаза є необхідною для проникнення SARS-CoV-2 в клітину, хоча її біологічна роль в організмі залишається досі мало з'ясованою. В експериментах на мишах було показано, що нокаутні миші, у яких не синтезується протеаза TMPRSS2, нічим не відрізняються від нормальних. Інгібітором протеази TMPRSS2 є препарат *Камостат мезилат* (Camostat mesylate), ліцензований у Японії та Південній Кореї для лікування панкреатиту. Клінічні випробування цього препарату проти SARS-CoV-2 у квітні 2020 р. розпочалися в Орхуському університеті (Данія), а у травні — в Ельському університеті (США).

Проникненню SARS-CoV-2 в клітину можуть також завадити препарати, що впливають на ендоцитоз. У квітні 2020 р. з'явилася величезна кількість публікацій про те, що протималарійні препарати *Хлорохін* і *Гідроксихлорохін* можуть бути використані для лікування COVID-19, оскільки вони підвищують рН всередині ендосом, запобігаючи злиттю мембран і вивільненню РНК вірусу в цитозоль, а також інгібують входження вірусу в клітину завдяки зміні глікозилювання рецептора ACE2 та протеїну “шипа” коронавірусу. Спочатку інформація про успішне використання цих препаратів проти SARS-CoV-2 надійшла з Китаю, згодом клінічні випробування Гідроксихлорохіну в комбінації з антибіотиком Азитроміцином (HCQ/AZ) розпочалися в США.

Президент Дональд Трамп зробив гучну (і зараз сумно відому) заяву про те, що в США скоро впровадять ефективні ліки проти COVID-19. Під тиском Трампа FDA надало безпрецедентний дозвіл на масове використання HCQ/AZ у місті Нью-Йорк ще до ретельної перевірки ліків на токсичність та специфічність дії, що викликало хвилю обурення у багатьох вчених і колишнього керівництва FDA. Незважаючи на це, в багатьох країнах почали використовувати HCQ/AZ для лікування людей з COVID-19, створивши дефіцит Хлорохіну, необхідного для лікування хворих на малярію та автоімунні захворювання. У Франції пацієнти масово вимагали призначення їм препарату, а відомий французький мікробіолог і лікар, керівник клінічних випробувань Дідьє Пауль (Didier

Raoult), заручившись підтримкою президента Еммануеля Макрона, всіляко сприяв просуванню Хлорохіну.

Невдовзі шведські лікарні повідомили, що припинили застосування Гідроксихлорохіну та HCQ/AZ через небезпечні побічні реакції та відсутність доказів противірусної дії цих препаратів. Так, використання HCQ/AZ призвело до госпіталізації кількох людей з симптомами інтоксикації та смерті одного пацієнта. Виявилось, що ці препарати є досить токсичними і, за висновком FDA, сприяють появі серйозних проблем із серцевим ритмом, а також можуть спричинити патологічні зміни крові, лімфатичної системи, пошкодження нирок і печінкову недостатність. 15 червня 2020 р. FDA відкликала дозволу на екстрене використання Хлорохіну та Гідроксихлорохіну для лікування COVID-19, а численні випробування цих препаратів у багатьох країнах зупинилися.

Одним з найперспективніших препаратів, на який покладають надію в боротьбі з COVID-19, є *Ремдесивір* (Remdesivir) — нуклеотидний аналог, який є специфічним інгібітором РНК-залежної РНК-полімерази вірусу (RNAdRNAp), необхідної для розмноження у клітині господаря. Китайські вчені встановили структуру комплексу RNAdRNAp з Ремдесивіром, що дозволило краще зрозуміти механізм припинення ним елонгації вірусної РНК. Інгібіторну дію Ремдесивіру на RNAdRNAp підтверджено *in vitro* для SARS-CoV, MERS-CoV і SARS-CoV-2.

Було проведено кілька масштабних клінічних випробувань Ремдесивіру як у Китаї, так і в США за фінансової підтримки Національного інституту охорони здоров'я США та компанії-розробника препарату Gilead Sciences (США). Результати досліджень свідчать про скорочення часу перебування в лікарні пацієнтів, які приймали Ремдесивір, з 15 до 11 днів, а також про клінічне поліпшення у 36 з 53 пацієнтів (68%), госпіталізованих у зв'язку з тяжким перебігом COVID-19. Припускають, що максимальний ефект Ремдесивіру виявляється при застосуванні на ранніх етапах захворювання. Водночас автори деяких досліджень висунули низку застережень, які обмежують інтерпретацію результатів. Незважаючи на неоднозначність наявних результатів, 1 травня 2020 р. FDA дало дозвіл для екстреного використання Ремдесивіру для лікування COVID-19 в США, а згодом відповідні дозволи Ремдесивір отримав у Японії та Європі, де він випускається під торговою маркою Veklury.

Зараз Gilead Sciences проводить додаткові дослідження в інших групах пацієнтів, зокрема дітей, і незабаром розпочне дослідження інгалаційного препарату для пацієнтів на ранній стадії, що лікуються вдома. Крім того, розпочато клінічне випробування комбінації ремдесивіру з противірусним синтетичним інгібітором JAK — препаратом Olumiant (баріцитиніб) виробництва Eli Lilly (США). Також активно досліджують препарати, подібні до

Ремдесивіру, зокрема аналог рибонуклеозиду EIDD-2801 і його метаболіт EIDD-1931 (B⁴-гідроксицитидин), які було розроблено для лікування грипу компанією DRIVE Університету Еморі (США) і які виявили активність проти пандемічних коронавірусів. Цікаво, що EIDD-2801 виявився в 3-10 разів потужнішим інгібітором реплікації SARS-CoV-2, ніж Ремдесивір. У липні 2020 р. компанія Ridgeback Biotherapeutics (США) розпочала II фазу клінічних випробувань EIDD-2801 щодо ефективності лікування COVID-19. Також стало відомо про ще один противірусний препарат з більшою ефективністю, ніж Ремдесивір — BOLD-100 (Bold Therapeutics, Канада), який являє собою невелику молекулу на основі рутенію, що вибірково пригнічує індуковану стресом регуляцію шаперонного білка GRP78, важливого для процесів розпізнавання клітин господаря, проникнення та реплікації вірусу.

Іншим імовірним препаратом для лікування COVID-19, що привернув увагу вчених, став *Лопінавір-Ритонавір* (LPV/r) — комбінований противірусний препарат, який використовують для боротьби з ВІЛ. Лопінавір є інгібітором вірусної ВІЛ-протеази, що порушує утворення вірусного капсиду, пригнічує реплікацію ВІЛ з утворенням незрілих вірусних частинок, які не можуть інфікувати клітини організму людини. Ритонавір подібний до цитохрому P450 і виконує функцію фармакокінетичного підсилювача лопінавіру. Отримано дані, що Лопінавір діє *in vitro* на SARS-CoV-2, після чого препарат включили до дослідницької програми BOO3 Solidarity. Як показали випробування, LPV/r не давав ніяких переваг пацієнтам з COVID-19 порівняно зі стандартним лікуванням. Водночас результати досліджень ефективності LPV/r у комбінації з інтерфероном бета-¹ і рибавирином (нуклеотидним аналогом, інгібітором РНК-залежної-РНК-полімерази) є обнадійливими. Однак 4 липня 2020 р. BOO3 виключила LPV/r з програми клінічних випробувань Solidarity.

Дослідження *in silico* показали, що ефективним інгібітором папаїноподібної протеази (PL) вірусу SARS-CoV-2 є *Нітазоксанід* (Nitazoxanide) — препарат класу тіазолідів з протипаразитарною та противірусною активністю, відкритий у 1980-х роках Жаном-Франсуа Росіньолем (Jean-Francois Rossignol) в Інституті Пастера. Нітазоксанід було рекомендовано для подальших досліджень *in vivo* після демонстрації інгібування ним SARS-CoV-2 за умови низької концентрації вірусу.

З метою пошуку можливих засобів для лікування COVID-19 було проведено скринінг усіх протеїнів організму людини щодо здатності взаємодіяти з SARS-CoV-2. Знайдено 332 протеїни, 66 з яких є “мішенями” наявних лікарських препаратів. У такий спосіб було ідентифіковано 69 лікарських засобів, з яких 27 вже випробувано, 14 — проходять клінічні випробування, 28 — перебувають на стадії доклінічних тестів.

Цікавим прикладом плідної співпраці кількох дослідницьких груп у пошуку специфічного препарату проти COVID-19 було дослідження з використанням сучасних методів комп'ютерного дизайну ліків і віртуального скринінгу з високою пропускною здатністю. “Мішенню” майбутнього препарату було обрано основну протеазу (Mpro) вірусу SARS-CoV-2, яка відіграє важливу роль у реалізації реплікації вірусу та його транскрипції. Зрештою, після скринінгу 10 тис. різних сполук як специфічний засіб для лікування COVID-19 обрано малотоксичний препарат **Ебселен** (2-феніл-1,2-бензоселеназол-3-он), що являє собою синтетичну молекулу органоселену і має протизапальні, антиоксидантні та цитопротекторні властивості. Попередні дослідження показали, що Ебселен виявляв інгібиторну активність щодо SARS-CoV-2 у клітинній пробі, що можна пояснити необоротним гальмуванням основної протеази коронавірусу через утворення ковалентних зв'язків з тіловою групою цистеїну (Cys-145) активного центру. Подальші дослідження підтвердили, що Ебселен може виявитись перспективним препаратом проти COVID-19, оскільки він зв'язується з вірусною протеазою Mpro між II та III доменами і є алостеричним регулятором доступу до каталітичної ділянки її молекули.

Для виявлення ліків, які можуть бути переорієнтовані на боротьбу з COVID-19, компанія Biovista (США) використала платформу штучного інтелекту Biovista Project Prodigy AI. В результаті було оголошено, що для лікування COVID-19 можуть бути використані 6 препаратів. Перше, це антифібринолітичний засіб апротинін та блокатор рецепторів ангіотензину II ірбесартан для зменшення цитокінового “шторму” та зниження вірусного навантаження. По-друге, було запропоновано використовувати каплациумаб та есетіміб / аторвастатин як потенційні засоби проти згущення крові та запалення. І по-третє, потенційно корисними при лікуванні COVID-19 були визначені дві біоактивні сполуки — лікопен та вітамін D. Слід зауважити, що Biovista має значний досвід передбачення за допомогою штучного інтелекту ефективності лікарських препаратів для певних захворювань. Першим з багатьох передбачених препаратів став димеболін, який за прогнозами компанії був би корисним для пацієнтів з епілепсією та розсіяним склерозом. У подальшому це передбачення було підтверджено експериментами на тваринних моделях, а компанія Biovista отримала відповідні патенти. Цікаво, що штучний інтелект визначив препарат Лопінавір / Ритонавір (Kaletra) як відносно неефективний при COVID-19, а його поєднання з Ремдесивіром, як надзвичайно ефективне. Фактичні експериментальні дані підтвердили переваги цієї комбінації препаратів.

Для налагодження швидкого та дешевого виробництва нових протівірусних препаратів розроблено програмне забезпечення штучного інтелекту Synthia, яке пропонує виробникам найбільш ефективну та економічно вигідну стратегію синтезу лікарських засобів з використанням дешевих і

легкодоступних вихідних матеріалів. Так, Synthia знайшла нові рішення для виготовлення 11 із 12 запропонованих протівірусних засобів, зокрема для Уміфеновіру та Фавіпіравіру. Єдиним препаратом, для якого програмне забезпечення не змогло придумати нового способу синтезу, став Ремдесивір.

Ще однією категорією препаратів, які можуть бути використані для лікування COVID-19, є засоби, що стримують гіперреактивність імунної системи. Річ у тім, що надмірна імунна реакція часто є причиною більш тяжкого перебігу COVID-19, виникнення цитокінового “шторму” та летальних випадків, особливо у молодих людей. Тому пропонували використовувати такі імуносупресивні препарати, як Тоцилізумаб або Актемра (Tocilizumab, Actemra) — гуманізоване моноклональне антитіло проти рецептора інтерлейкіну-6 людини; Анакінра (Anakinra) — рекомбінантний протеїн, антагоніст рецептора інтерлейкіну-1; інші препарати для лікування ревматоїдного артриту, які пригнічують дію інтерлейкіну-6, тощо. Клінічні випробування Анакінри в комбінації з моноклональним антитілом проти IFN-γ (Емапалумабом) мають завершитись у Швеції у вересні 2020 р. Результати III фази клінічних випробувань препарату Актемра виробництва Roche (Швейцарія) не продемонстрували достатньої ефективності цього препарату при лікуванні COVID-19, тому FDA зараз не рекомендує використовувати моноклональні антитіла, що інгібують інтерлейкін-6, для лікування COVID-19.

Також пропонували використовувати стероїдні препарати, однак багато хто побоювався, що їх застосування призведе до уразливості пацієнтів до інших інфекцій, зокрема госпітальних. Несподіваними виявилися дані про успішне клінічне випробування при лікуванні COVID-19 **Дексаметазону** — синтетичного глюкокортикостероїду, який має протизапальні та імуносупресивні властивості. Цей успіх став можливим завдяки масовому і ретельно проведеному клінічному випробуванню дексаметазону в Британії. Це клінічне випробування зараз часто згадують як приклад, оскільки неправильна організація випробувань ставить під сумнів отримані результати навіть для перспективних ліків. Згідно з результатами дослідження Recover, проведеного Оксфордським університетом у Великій Британії, дексаметазон зменшував смертність приблизно на третину (з 40 до 28%) для пацієнтів на штучній вентиляції легень та на одну п'яту (з 25 до 20%) — для пацієнтів, які потребують лише кисню. Перевагою дексаметазону, який було синтезовано у 1957 р. і, незважаючи на численні побічні ефекти, досі широко застосовують при лікуванні автоімунних захворювань, перед сучасними препаратами є те, що він дуже дешевий і доступний по всьому світу. Зараз дексаметазон уже внесено до протоколів лікування COVID-19 у багатьох країнах, зокрема й в Україні.

Клінічні випробування за участі 1700 людей з 12 країн показали, що не лише дексаметазон, а й інші кортикостероїди, зокрема гідрокортизон або метилпреднізолон, здатні знижува-

ти смертність при COVID-19: через 28 днів спостереження ризик смерті становив 32% для тих, хто приймав стероїд, і 40% для тих, хто приймав плацебо. Однак слід наголосити, що кортикостероїдні препарати можуть бути неефективними або навіть шкідливими для пацієнтів з легкими симптомами або на ранніх стадіях COVID-19.

Нещодавно з'явилися дані про ймовірну перспективність для лікування COVID-19 ще одного давно відомого протизапального препарату **Колхіцину**, який було створено на основі алкалоїду отруйного дикого шафрану (пізньоцвіту осіннього, *Colchicum autumnale*) і зареєстровано в 1947 р. у Франції. Колхіцин застосовували для лікування набряку суглобів ще у II тис. до н.е., а для лікування подагри — починаючи з VI ст. Він є інгібітором полімеризації мікро-трубочок, інгібітором інтерлейкінів 1 та 6, а також колоніє-стимулювального фактору гранулоцитів і макрофагів, що робить його потужним протизапальним засобом. Клінічні випробування, проведені в Греції, виявили протизапальну та антитромбогенну дію колхіцину при лікуванні хворих на COVID-19.

Дискусійним виявилось питання щодо використання з метою зниження температури при COVID-19 нестероїдних протизапальних препаратів (НСПЗ). Сумніви щодо застосування НСПЗ при COVID-19 посилав міністр охорони здоров'я Франції Олів'є Веран, який на підставі заяв окремих лікарів оголосив, що НСПЗ здатні погіршувати перебіг захворювання, і для зниження температури можна приймати лише парацетамол (ацетамінофен). НСПЗ є інгібіторами циклооксигенази, яка каталізує утворення простагландинів — молекул-посередників у процесі запалення. Деякі НСПЗ (наприклад, індометацин) здатні блокувати синтез коронавірусної РНК, незалежно від інгібування циклооксигенази. SARS-CoV-2 може безпосередньо зв'язуватися з промотором циклооксигенази (COX-2), збільшуючи її експресію, а отже, продукцію простагландинів і запалення. З іншого боку, простагландин PGE2 може гальмувати реплікацію коронавірусу. Незважаючи на складність системи взаємозв'язків між коронавірусом і НСПЗ, на сьогодні, на думку експертів, немає доказів того, що НСПЗ здатні погіршувати симптоми COVID-19.

Останнім часом все більше уваги привертають інгібітори калікреїн-кінінової системи, яка сприяє накопиченню рідини в тканинах і розвитку запалення. Зараз існує два таких затверджених препарати: ікатібант (блокатор брадікінінових B2-рецепторів) та моноклональне антитіло ланаделумаб, яке інгібуює калікреїн у плазмі крові (препарати, які інгібують тканинний калікреїн поки що не затверджені). Пацієнти з COVID-19, які приймали ікатібант, продемонстрували помітне поліпшення оксигенації. У США зараз проводяться рандомізовані клінічні випробування цих обох препаратів за участі критично хворих пацієнтів із COVID-19, а у Нідерландах проводяться дослідження нового плазматичного інгібітору калікреїну, який постачається компанією Takeda (Японія).

Оскільки процеси гіперкоагуляції і тромбоутворення відіграють важливу роль у патогенезі COVID-19, для лікування цього захворювання пропонують використовувати препарати для запобігання згортанню крові. Відомо, що антикоагулянтна терапія гепарином з низькою молекулярною масою приводила до поліпшення стану хворих з важким перебігом COVID-19, у яких спостерігалися ознаки коагулопатії (підвищення концентрації D-димеру). З огляду на те, що антикоагулянтна терапія потребує ретельного відстеження стану системи зсідання крові в організмі пацієнта, має сенс згадати, що серед перших у світі тестів для кількісного визначення D-димеру, який є одним із маркерів загрози тромбоутворення, були діагностикими, розроблені ще у 1990-х роках у відділі молекулярної імунології Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України. В цьому ж Інституті створено тести на одночасне визначення і D-димеру, і розчинного фібрину, що є вкрай важливим для моніторингу стану системи зсідання крові та загрози тромбоутворення.

Імунотерапевтичні підходи для лікування COVID-19 розробляють також Центр вакцин та імунології Університету штату Джорджія (США) і корпорація CEL-SCI (США), результатом співпраці яких стала система лігандного представлення антигенних епітопів (LAEPS), яка сприяла розвитку протизапальної імуномодуючої відповіді та завдяки пептидам з протеїну NP SARS-CoV-2 стимулювала CD8 Т-клітини для атаки інфікованих вірусом клітин-“мішеней”. Попередні дослідження на тваринних моделях показали, що імуногени LEAPS можуть врятувати від інших летальних інфекцій, зокрема викликаних вірусом простого герпесу (HSV) та вірусом грипу H1N1, а також зупинити прогресування запалення при ревматоїдному артриті. Крім того, вивчають можливість застосування проти COVID-19 імунотерапії з використанням генно-інженерних CAR/TCR Т-клітин, які виявили високу ефективність при лікуванні раку, артриту та гепатиту В.

Несподівано перспективним може виявитись препарат проти печії **Фамотидин**, що є антагоністом H2-гістамінових рецепторів і запобігає виробленню шлункової кислоти, а також є дешевим і широко доступним (зокрема, в Україні його виробляють кілька фармацевтичних компаній). І хоча механізм терапевтичної дії Фамотидину при COVID-19 залишається нез'ясованим, наразі в штаті Нью-Йорк проходять його клінічні випробування на 1200 особах.

Цікавими і важливими можуть бути дані про застосування добре відомих протівірусних препаратів — інтерферонів. Ще на початку пандемії в Китаї використовували інтерферони для захисту медичних працівників, залучених до лікування хворих на COVID-19, і жоден з 2415 осіб, які отримували щодня краплі для носа з альфа-інтерфероном, не був інфікований вірусом. Особливо важливо, що інтерферони можна використовувати як профілактично, так і на початку захворювання з метою недопущення ускладнення. Хоча у FDA вважають, що даних для оцінки потенційної користі від ви-

користання інтерферону під час раннього захворювання порівняно з ризиками токсичності недостатньо, а використання інтерферонів для лікування пацієнтів з важкою або критичною формою COVID-19 необхідно заборонити.

Іншими кандидатами на роль ліків від COVID-19, що беруть участь у випробуваннях, є вазодилататори, ліпоева кислота, мезенхімальні стовбурові клітини, бевацизумаб (гуманізоване моноклональне антитіло проти фактору росту ендотелію судин), а також деякі препарати, які застосовують у китайській народній медицині, зокрема сполуки з протималарійною активністю: артемізинін, що міститься у рослині однорічному (*Artemisia annua*), та його синтетична похідна — артезунат тощо.

Навіть низькі дози опромінення грудної клітки (трохи більше, ніж доза при КТ, але менші, ніж доза при лікуванні раку легень) можуть зменшити запалення в легенях тяжкохворих пацієнтів із COVID-19 настільки, щоб можна було відмовитись від штучної вентиляції легень. Радіація при низьких дозах зазвичай не має прямого протівірусного ефекту, але може компенсувати надмірну реакцію імунної системи, відому як цитокіновий “шторм”. Подібне лікування вже застосовувалося раніше для лікування вірусної пневмонії, пов'язаної з грипом 1918 р., а також при артриті. Зараз розпочато кілька клінічних випробувань цього лікування в США та інших країнах.

Тривають клінічні дослідження сотень речовин, які можуть виявитись ефективними при лікуванні COVID-19 і які вже мають дозвіл на використання при інших захворюваннях. Таку стратегію називають *repurposing*, тобто “переорієнтація використання”. Періодично з'являються нові публікації про перспективність чужого препарату, але після бурхливого обговорення, як правило, з'ясовується, що або дослідження проводили лише *in vitro*, а не на живих організмах, або ж клінічні дані не такі вже й перспективні чи були певні маніпуляції з вибіркою пацієнтів тощо. Активно досліджують зараз і комбінації різних препаратів, передусім протівірусних, однак поки що значного успіху не досягнуто. Тому при підозрі на COVID-19 не варто займатися самолікуванням, а потрібно відразу звертатися за медичною допомогою.

Можна зробити висновок, що лікування COVID-19 майже повністю відбувається антисимптоматично — проти проявів захворювання, викликаного SARS-CoV-2, або проти можливих численних, часто мультиорганичних ускладнень. Наразі тільки два препарати офіційно дозволені у США для лікування ускладнень COVID-19. Це Ремдесивір, що діє специфічно (гальмує реплікацію вірусу) та Дексаметазон, який не є специфічним (протівірусним), але він апробований і дієвий для пригнічення гіперімунної реакції пацієнта на вірус. До цих препаратів можна додати реконвалесцентну плазму крові пацієнтів, які хворіли, вивчали і мають достатньо високі титри протівірусних (специфічних) антитіл. Я, особисто, із профілактичною метою приймаю вітчизняні препарати вітаміну D та флавоноїдів.

Далі буде.

Любов ФІЛЕНКО. Талант до життя

Дід Сидір

Діда Сидора у нашій сім’ї згадували частенько. Тато, бувало, як вип’є, то його на сльози пробира, а мама тут як тут: “От, Сидір Пилипович!”

Здається, тільки мама й знали про дідову ваду, бо усім іншим він запам’ятався найкращим музикою не тільки села, району чи області, а, бери більше! — усієї північно-західної частини України!

Коли дід Сидір зістарився і не те що барабан — бубон не міг у руках втримати, то теплими днями сидів за двором. На лавочці. Як кожен порядний сільський дід. Лавка була на дві дошки, позаду ріс бузок, за бузком ховалася хата.

Життя ледь теплілося у дідовому тілі, щоб не впасти, він опирився на ціпок, ціпок — на землю, а земля, мабуть, на черепаха. Зрідка ціпок робив легкі порухи вліво-вправо — то дід відганяв нас від лавки. Це малих і надійливих. А зі старшими він любив поговорити:

— Е! Хіба то свайба? Три столи і два музики! Та і що той Трусик грає?! А Маслюк? І у того не краще виходить. От ми з Терешком..., — тут зазвичай дід надовго замовкав, дивився вицвілими очима вдаль, і маленька, ледве помітна сльоза текла з правого ока. Коли сльоза добігала носа, Сидір Пилипович діставав з кишені рудої куфайки ганчірку, витирав сльозу, а разом і носа, кашляв для годичця і продовжував, — Ми з Терешком такі свайби грали — вам і не снилось!

— А що, діду, способні до нотної грамоти були?

— Та що ти ото язиком мелеш, як корова хвостом у спасівку!? Яка грамота на свайбі?! На свайбі головне так заграти, щоб кухарки кісілі покидали та на тічок прибігли. Щоб молодіці підшоши постирали, а у чоловіків хміль вивітрився! І сказати, і приказати... А пісні? Оце коли ще вуха годні були — чую, співають: “Ой що то за кума, що під кумом не була...”, а ще ж корів на обід не гнали! Хіба таке вдень співають?! Для кожної пісні, приказки своє врем’я. Таке співають увечері, як діти під ногами не топчуться. Шуткувати треба вміти і знати коли...

— А ви ж уміли!

— Та якби не умів — хто б мене за чотириста кілометрів на свайбу привозив і відвозив, га?! Та я триста свайбів тільки за Полтавським шляхом зіграв! А що вже тут, то считай, у кожному дворі побував. Спитай хоч у кого: хто у вас за музику був? — Сидор Пилипович! Бо знали, поважали і кликали! Отак, було, придуть в цих числах, бо раніше ж після Покрови свайбилося, і просять: “Сидоре Пилиповичу, просили батько-мати і ми Вас просимо грати на нашому весіллі”. Ладно, кажу, приїду, але у мене два условія: ось така і така плата і гарна “подсадна утка”. Все. Договорились. Значить їду.

— Діду! Чи у вас дома качки на яйця не сідали?!

— Е, хлопці... У який клас ходите? Дев’ятий? Мабуть, стручкуєте ночами? Та що покривилися, наче я не знаю, самий такий був... Подсадна утка — то така штука... Жизненна. Молодиця, значить, мені нужна на свайбу, вдовиця чи там одиначка. А як без молодіці?! Свою бабу я не возив з собою, у неї, он, хазяйство, го-

род, діти... А для музики жінчина нужна, без неї ніяк! О! Бувало така попадеться — огонь! І два, і три дні, і тиждень, і другий, а я все не їду додому, бо жаль таке добро лишати. То до баби, до хазяйки моєї, приїдять ще люди, кликати мене. А Оксана каже: “Немає Сидора Пилиповича, ще свайбують”. “А де?”, — ті допитуються, бо я їм край потрібен! І ото їдуть, находити у тому селі, і я, бувало, з району у район переїзжаю і додому не заскочу.

Не те, що тепер... А ви думаєте, дід усігда на лавочці сидів та на курей кишків? Е! Та ми з Терешком...

Сидір Пилипович Ващенко, рідний дядько моєї баби Лисавети, прожив сто один рік. Дружина померла на чверть віку раніше. Дідова фотографія висіла у колгоспному музеї. Як земляка-довгожителя. Хоча, як на мене, були на те й інші причини. Не менш значущі. Талант, наприклад. Талант до життя.

Дядько Микола

Кожному Бог талант дає. Кому черпаком насипле, кому ложкою, а кому кине дрібку, як добра господиня солі у солодку молошну кашу.

Дядькові дісталась не те щоб дрібка, а так, чайна ложка. І то тітка все життя згадувала недобрим словом того давальщика. Щоправда, перепадало завжди дядькові.

— От ти знаєш, де не заховаю, де не придумаю — він найде! У ваянок поставлю бутилку — найде. У шифанері чи десь у столику — то і не питаї! Один раз у картоплі закопала. Така той год вирости, по пояс! І я отак акуратно біля куша ямку викопала глибоченьку, поставила банку закату і загорнула. День-два дивлюсь — ніде нічого. А як кинула до банки, бо приїхали молотити, треба хлопцям налити, а там — віриш? — на денці! От як воно найшло?! Та ні куші не пом’яті, ні бадилінка не зігнулася, а горілки нема!

— А ти ще розкажи, розкажи, як в очереті ховала! — встряє у розмову дядько.

— Та, Любочко, віриш-ні, а той раз вже так сховала, думала — до Покрови стоятиме. Де там! У нас отам на балці, скраю городу, ставок не ставок, річка не річка, а кругом — очерет. Я дебелий куш очерету викопала, банку поставила, а зверху знов той куш. І все там так поприбирала, землю мокру у ставок вкинула, ну ніде ніякого сліду. Ще покрутилася-подивилася: не видно, самій би не забути де. Дома не заховаєш, все перепробувала. А воно ж діло до осені йде, там молотитимуть — дай, там оратимуть — дай. Та у селі раніше без пляшки кроку не ступиш! Це зараз грішми беруть, а раніше один варіант — пляшка! А воно знайшло!, — тьотя Ніна дивиться у дядьків бік уже без осуду і злості. Скільки років минуло — вже не іскрить. А може, мене соромляться.

— От скажи, Миколо, — це вже до дядька, — от як ти, харцизяка, все ото находиш?!

Дядько перекидає у роті цигарку з одного боку на інший, мружить очі, як той кіт, усміхається:

— А мене веде. Як вона чи купить, чи вижене самогонку, так я вже і знаю. Чую. Отак їду, думаю. А ноги самі ведуть, ведуть. Зупинився. Значить десь тут. Ні, не за-

пах, а щось таке, що, значить, веде мене. От знаю і край! І то вже де вона не заховає — найду! У старій хаті, бувало, під стріху всуне — є. У собачу будку — найду. У зерно заріє — а тут! Не, не шукаю, як ото шукають, воно, значить, мене веде, а я їду за ним.

— Та щоб воно тебе вже зі світу звело! — озивається тітка. А дядько тільки всміхається і дістає чергову “Приму”.

...Як дядько захворів і зібрався помирати, то попросив шампанського. Донька купила і принесла, бо такого напою на подвір’ї і поза ним не водилися, і моди не було!

Немає вже дядька. На тому світі царствує. А талант? Дай бог, щоб нікому не перепав.

Марфа

Про те, що у дітей буває дві бабусі, я дізналася тільки у початковій школі. Незадовго до весняних канікул однокласниця Тетяна Швидченко похвалилася, що поїде в Іскрівку до бабусі. “Дивно, — подумала я, — мабуть, щось знов вигадала.” Бо Тетянина бабуса, баба Варька, жила за два двори від нас. А у дітей може бути тільки одна бабуса і один дід. Як у мене, у Галі Боровички, у Вітька Горьового. От що тут неясно? Один комплект батьків, один комплект бабусів-дідусів. У мене так було все життя. А оскільки вчилася я краще за Тетяну, вже й книжки читала, то так їй і сказала: “Ти все придумала, так не буває, яка така бабуса в Іскрівці?!” “Мамина мама”, — відповіла Таня.

Ну, мамина мама була і у мене. Колись. Давно. Дуже давно. Вона навіть чукакала на руках старшого від мене на дванадцять років брата і казала, що ось, розтане сніг, травичка повилазить і підуть вони з Кольою на вигін гратися. Так мама розповідала.

Однак мамина мама, бабуса Марфа, була такою давньою давниною, що прирівнювалася у моєму дитячому світосприйнятті до казкового персонажу. Щоправда, у хаті над вікном висіла її діда Луки фотографія, рушником вбрана. Ну так і лик Ісуса на паперовій іконці висів на покутті, і що?

...Марфа вийшла заміж по любові. Своє перше заміжжя описувала донькам як казку! Було, сядуть у землянці біля теплої грубки, і вона давай їм розповідати, як стрілися з Іваном вперше, як ходили з ним на вечорниці, як він посміхався, побачивши її на вулиці, як приїхав свататися, а Марфі треба було стояти коло припічка та грубу колупати, а вона все озиралася на Івана і веселі іскорки так і стрибали в її очах. Батьки бачили ту любов, то ж з легким серцем віддали доньку заміж. Хто ж знав, що того щастя Господь відмірив усього три роки?! Ось тут поженилися, ось тут стали жити у його бабусі, ось тут вперше посварилися і Марфа зібрала клунок і снігами-переметами подалася додому, рідні зустріли як годиця: донька у гості прийшла!, а на третій день батько спорядив сани і відвіз Марфу до чоловіка. Ось тут вона розповідає бабусі про сварку — Іван, граючись, вдарив її по сідниці, а ось тут — народилася донечка, а ось тут — 33-й рік, голодовка, Іван посівним на тракторі, взяв у жменю зерна, кинув до рота, поки бригадир не бачить, а тому і бачити не треба — зерно травлене. Помер Іван... Ось тут... Закінчилася казка.

Марфа з дитинкою могла б повернутися до отчого дому. Тепер би батьки прийняли. Та нікому прийняти, голодовка 33-го забрала не тільки чоловіка, а й батьків. Марфа залишилась у чужому селі, чоловікові брати допомагали вдовиці. А тоді трапився Лука. І Марфа вдруге вийшла заміж. І народилася моя мама Марія. Вона часто розповідала, як добивався дід моєї бабусі красуні, і як стали вони жити-поживати, і як почалася війна, і як забрали Луку ополченцем, і як той все жалкував, що так і не дізнається, хто ж народиться у нього — син чи донька...

Три роки першого заміжжя, шість років другого, троє донечок — ото й все Марфине щастя. Не жалілася, не плакала, не корилася. Коли німці увійшли у село, Марфа враз стала нечупарою: ходила у брудному одязі, з плямами сажі на

обличчі, згорблена — аби чужинці не приставали. Проїшла всі жахи окупації, евакуації, повернення на попелище.

Зберегла і дочок, і себе. На місці згорілої хати вирила землянку, через рік-два родичі допомогли звести новий будинок.

Похоронки на чоловіка так і не прийшло, сусід розповідав, що своїми очима бачив, як в окоп, де був Лука, влучив снаряд. Та дива ж зустрічаються? От і Марфа сподівалася на диво і ховала за придбаною у циганки іконою пожевклий папірець, що починався словами “Ваш муж, Придатченко Лука Гордеевич, пропав без вести...”.

В останній рік Марфа все згадувала своє життя і намагалася зрозуміти: За що, за яку провинку, життя карає її?! Двічі вдова, старша донька — інвалід, у самої здоров’я немає, мабуть скоро помере, а меншій тільки десять виповнилося. Вся надія — на середульшу, а та заміж зібралася...

Під осінь 1953 Марфа вже не те що на роботу — з хати не могла вийти. Ще порадила першому онукові. А тоді якось захотіла кавуна квашеного. Здавалося, ось з’їсть — і хвороба відступе. Кавун знайшли у селі. З’їла з апетитом. Та піднятися вже не було сил. І неможливо було дивитися на Ніну, найменшу. Бо кому потрібна сирота, що її чекає у майбутньому? Потяглася рукою до доньки, з останніх сил вцепилася у шию, намагаючись задушити. Сусідка вирвала дівчинку. А ще через мить — поклала Марфу на очі по мідякові.

...Мама часто згадували, як проснулися серед ночі від тихого стуку у двері і враз все зрозуміли. В одну мить одяглися, взяли Колю на руки і побігли у Никонорівку: “Біжу, біжу, а ноги наче на місці стоять.”

Так у сімнадцять мама стала повною сиротою. А у мене померла бабуса, яку я знаю тільки за маминими розповідям. І фото. Її я ніколи не сприймала як бабусю. Вона — мамина мама. Марфа Володимирівна Придатченко, у дівочстві — Мистюк.

Зліва направо: мама Філенко Марія Луківна, бабуса Марфа, тітка Ніна, тітка Мотя.

Елизавета Мартинівна і Григорій Олексійович Філенки, мої бабуся і дідусь, зі своїм найменшим сином Анатолієм, 50-ті роки

Лисавета

Вона старою заміж вийшла. В двадцять шість. Батьки вже й не сподівалися, а тут трапився Грицько Филенко, по вуличному Гузничко. І нижчий за Лисавету, і годинами наче менший, а взяв.

Весілля було скромне, прида- не також. Бо звідки ті статки після громадянської?! Жити стали в одній хаті зі свекрами. Грицькова мачуха шипіла, вергала рогачами чавуну в печі, а тоді не втрималася: посеред зими виперла Лисаветину скриню з приданим посеред двору, кинула ще поверх кожуха з периною: “Йдіть з Богом!”.

Молодята не здивувалися, перебралися на квартиру до бабусі і почали зводити власну хату, на другому боці яру, подаль від баби Мелашки.

Грицько умів працювати. Мовчав і копав фундамент, мовчав і тесав крокви, мовчав і ставив вікна. Лисавета також була не з говірких, кришила картоплю на борщ, як гукали сусідів на толоку стелю накладати, місила глину з кінським кізком, піднімала чарку на застіллі, зверталася до чоловіка поважно на Ви.

Приїде, було, старша сестра Параска у гості, то так зі своїм чоловіком голубиться, і сидять разом, і танцюють, і співають. А вони з Грицьком... Співали, не без того. Тоді за столом усі співали. Може коли і до танцю вийшли, але без тої пристрасті, як у інших, без веселощів через край, без гарних поглядів, доторків.

І то не тільки на людях, вдома те саме. Пріснуватим Грицько вдвася.

А дітки родилися один за другим. Четверо синочків і дві

донечки. Яке не трудне було врем'я, голодовка півсела забрала, а Лисавета усіх зберегла. Десь картопельки закопали з Грицьком, десь макушину приховали, а то кума, спасибі їй, виручала: хлопці побіжать до хрещеної у гості, вона і дасть зерна жменьку, чи висівок, чи тої ж макухи. От і є з чим суп зварити. Сядуть кругом столу, Грицько обдивиться усіх, черпне ложкою з миски гарячого варива і діти застукотять своїми, спішать навипередки, то батько ложкою трісь! притихнуть. На тому вареві і протягли зиму. А напровесні діти курчатами кругом хати, на вигоні, у балці паслися, першу травичку вщент під'їли. Худі ходили, як держакі, одні животи видувалися, що барабани.

Друга війна далася їм з Грицьком важче, бо діток купа, окупація, евакуація. Скільки вже Лисавета місцевому поліцаєві не годила, скільки яєшнею не годувала, скільки чверток не наливала, а за третім разом прийшла-таки і доччина черга, відправили Маню до Німеччини. Чоловік з тої пори ще мовчазніший став, роботою рятувався. Не було такого дня, щоб байдикував.

Його батько перед колективізацією здався, продав та пропив у шинку всю землю, а Гриша не такий! Он який садок під горою посадив! Більше сотні яблунь та груш. На коромислі тисячі відер води з балки приніс, заливав у ямки, угноював, такі деревця-та піднялися! Вже родити почали, як вийшов указ: обкласти податком плодові дерева. Грицько вирубав сад. Своїми руками спіяв кожне деревце, нікого не просив.

Лишив десяток у дворі і до самої смерті обхожував їх як козак дівку, обрізав, обкопував, робив щепи, підгодовував, не дай бог комусь зелене яблучко зірвати чи викинути качан посеред двору! Строжив онуків сильніш дітей, ті й погляду боялися!

Лисавета дозволяла більше: і в комірчину пустить, і журнали дідові дасть подивитися, і патефон заведе, як дід піде у центр продавати редиску, і руб на кіно дасть. Цілісіньке літо у дворі гамір, везуть онуків звідусіль, вона тільки встигає затірку варити та млинці пекти.

Тішилася Лисавета дітьми-онукми, та найліпше було з Грицьком. Обоє скупі на слова, вони з напівпогляду розуміли один одного. І невісткам, і сусідам частенько повторювала: “Я за дідусем життя прожила, тільки й знала, що їсти варити, дітей ростити та чоловікові у ліжку годити.” Старша невістка не втерпіла: “Пощастило Вам, мамо, з татом, не те що вдарив — не накричав ні разу, тільки ото бурчить щось.” Донька пожаліла: “Що Ви, мамо, терпите, коли тато на вас каже “дурка стара”! Треба йому якось відповісти!”

Лисавета погоджувалася з обома. Варила суп, поки Грицько вправлявся надворі, вивішувала ковдру на мотузці на піддашках “щоб старим духом не пахло”, потім готувала обід і кликала чоловіка їсти. Грицько усі зрубані груші зберіг і до самої смерті вирізував у сараї до ложки онукам, то копістки невісткам, а держакі для вил та лопат зі звичайного дерева тесав. Як йшли балкою до сина у гості, Грицько ступав ближче до гори, щоб хоч трішки бути вищим, і так низенький, а під старість геть стоптався.

Параска приїздила у гості і з першим, і з другим чоловіком, у хаті тоді весело, шумно, лунають приповідки, блукають хтиві погляди. А як поїде — знов тихо, розмірено йде життя. Наче аж скучно.

Спали майже до самої Грицькової смерті в одному ліжку. Він ще іноді бурчав “дурка стара”, та її це не ображало, бо й справді стара, де правди діти? А що “дурка” — то може і так? Вийшла заміж без отих “охів-ахів”, раз разок за все життя чоловік приревнував і навіть руку підняв, щоб ударити, та не зміг. А других молодичь он як чоловіки молотять! Не так глянула, не те вдягла, не те зварила. А Грицькові все так. Може, й не любив її і не любив ніколи?

А тоді Грицько помер. І у хаті стало холодно, хоч діло до літа йшло. Діти один з поперед одного брали її до себе пожити, вона переїздила з села у місто, з міста у село, днями сиділа з “Кобзарем” чи “Перцем”, читала по складах, а думки крутилися десь там, у їхньому з Грицьком дворі,

де ось так хата, а ось так — колодязь, а там — кухня і ліворуч погріб, і сарай на двоє дверей і старі тополі біля воріт, і яблуні за тином, і слива, що тільки почала родити, і розроблене місце під парник, і сепець такий гарний коло гноїща...

Сумувала за його поглядом, скупую посмішкою, що нікому тепер сказати “де був — розкажуй, що приніс — показуй”, і чарочку ні з ким пригубити... Дідусь не те щоб полюбляв, але і не цурався у свято граминку випити. Вона якось попросила невістку задля празника налити, то та здивувалася. А дідусь нічому не дивувався, і нічим не корив, і поганими словами не лаявся, і їв усе, що приготує, і копітку умів заробити, і дітям помагав, і...

Мабуть, любив її все-таки. Ну і що з того, що старою взяв?

Маня.

Та, що повернулася

Хати у Филенківці зводили понад яром, біля ставків, а кладовище — на рівному. Коли село виросло, і місця біля яру не лишилось, хати піднялися на рівнину, а тоді почався колгосп і паралельно гробкам проклали одну з головних вулиць. Починалася вона “білим домом” — колгоспною конторою, далі йшли школа, інтернат, поліклініка, лікарня, а завершувалося все садком, який посадив мій дід Гриша.

Кладовище ховалося за шкільною їдальнею, відгороджене старим парканом і такими ж старими деревами. І ось там, майже на самому його початку, була одна “наша” могила — тітки Мані. Ніколи і ніхто не називав її Маруся чи Маша. І для тата, і для баби-діді то була Маня — сестра і донька.

Змалечку разом з родичами я ходила на Проводи до Мані. Прийдемо, постоїмо трохи, мама покладе до залізного хреста крашанку і цукерки, тоді ще до дядька Пюри по сусідству заїдемо. З року в рік одне й те дійство. Іноді приходили напровесні прибирати, але в гушавині кладовища, під десятилітніми деревами, завжди було напівтемно, бур'ян майже не ріс, могила стояла чистенька, просто зменшувалася з роками, от і все.

А у дідовій хаті висів портрет Мані — серйозна така дівчина, волосся зачесане набік, щоб кра-

сива, так ні. З дитинства я знала, що Маня померла молодою, вона була старшою татовою сестрою. У 70-80-ті роки вже ніхто за нею не плакав, доглядали могилку, згадували, от і все.

Тато розповідав, що сестру забрали на роботу у Германію. Він часто згадував війну, окупацію і як місцевий староста чи то поліцей, кілька разів приходив до них з повідомленням, що потрібно Мані збиратися та їхати на роботу, бо прийшов наказ. І як раз у раз бабушка пригощала візитера горілкою, смажила яєшнею і донька лишалась вдома. А тоді якось староста переступив поріг і сказав: “Лисавето! Все, прийшла черга... Більше не можу викреслювати твою дочку із списку. Збирай Маню.” І пішов. І не став підобідувати, як попередні рази. І сестра поїхала. Де і ким вона працювала у Германії — про те тато не казав, бо і сам не знав. Згадував, що повернулася Маня ще за війни. Хвора. Все кашляла. Полежала місяців зо три і померла.

І татова розповідь роками сприймалася як само собою відоме: українських хлопців та дівчат в роки війни тисячами забирали на роботи у Германію. Хто повернувся після закінчення війни, як наша сусідка тітка Галька, хто помер від виснажливої праці.

А Маня... Маня якимось дивом приїхала додому посеред війни. В останнє татове літо, коли він в черговий раз згадав про сестру, до мене нарешті дійшло, що тітка повернулася додому не після війни, а посеред неї. Як? Як вона змогла приїхати з Германії на Полтавщину? Яким поїздом? Хто їй допоміг? Невже і справді можна було, хай і хворій людині, у розпал бойових дій повернутися у рідне село?!

Тато не знав відповіді на жодне з моїх питань: “Та я вже і не згадаю, як то все було. Приїхала Маня, хвора, може мамі що і розказувала, не знаю... Ми малі були, нам нічого не казали.”

Тепер вже ні у кого розпитати, тато помер останнім зі своїх братів і сестер.

Іноді я згадую Маню. Намагаюсь уявити її життя, її дорогу, її чи то сміливість, чи то фарт. Ось моя двадцятирічна тітка їде додому. Цікаво, вона знає німецьку мову? Розуміє, що написано на дороговказках? Вона одна чи їх декілька? А як вона спілкується і з ким? Вона знає, що не забаром помере? А у неї було кохання? Ну, оте, перше, коли всі емоції через край? А ким вона мріяла стати? А кого з братів найбільше любила? А вона знала історію знайомства своїх батьків? А як вона ставилася до Сталіна, колективізації, радянської влади? А тітка любила носити вишиванки? А сама уміла вишивати? А вона у кого вдалася: у тата чи маму? А вона мріяла про весілля? А любила читати? А ми б з нею знайшли спільну мову?...

У відповідь — тиша.

Костянтин СУШКО,
м. Запоріжжя

Закінчення.
Початок у ч. 41–44 за 2020 рік

Навидовижу, Бабина ще має не лише свій географічний репер¹, а й духовний орієнтир — не-подалік південної, скоріше, мабуть, південно-східної околиці села, на самій пиківці гори збереглася Хандикова Могила. Саме збереглася, бо в середині 80-х минулого століття могла щезнути. З величнього кургану, зведеного, либонь, іше за доби бронзи, почали брати ґрунт для будівельних робіт на місцевій фермі. І це при тому, що курган увінчує тригонометрична вишка-знак, яка, в принципі, охороняється законом куди пильніше, ніж сам курган, оскільки вишки використовуються (точніше, використовувалися тоді) військовими топографами. Та бабинські господарники цього, схоже, не знали. Як не відали й про те, що сам курган увінчує другу за висотою (95 метрів) точку Херсонщини.²

Я негайно втрутився у будівельний процес і пообіцяв “розтрубити про варварство на весь Радянський Союз”, якщо руйнування кургану не припинять.

Послухали й припинили. І хоча Хандикова Могила зараз стоїть, нахабна віймка, котру видно вже зі шляху, спотворила її вигляд. Із вершини розкривається краєвид іше ширше, ніж із порогу моєї хати, зокрема, в бінокль на правому березі водосховища можна розгледіти могили (про це вже я казав) кошового отамана Війська Запорізького Івана Сірка на вершині (увага!) кургану Баба, на північно-західній околиці села Капулівки. Там колись була Чортимлицька Січ.

Від Хандикової Могили простежується ланцюжок невеличких пагорбів: нижчий, за ним іше нижчий, далі ще нижчий, ледь помітний... То залишки ще чотирьох чи навіть п’яти, а може, й більше курганів, що прямували у бік Дніпра. Їм пощастило менше, ніж сусідці з тригонометричним знаком — усіх розорали, розорили вщент задовго до того, як із Хандикової почали брати ґрунт.

Вид із вершини уцілілої Могили вражає і захоплює. Значна частина Бабини разом із Матнею постає, дійсно, мов на долоні. А навсідіч — степи, себто — поля, помережані лісосмугами. Майже навсідіч, бо прямо, як дивитися на північ і на захід, розлилося “море”, де колись розкошували плавні, легендарна лісова країна, котру давні греки називали Гілею (Гілястою).

Навіть за поріділими вітроворами (рубають на дрова, бо взимку нічим топшити) не видно Високої Могили, до якої, либонь, і кілометра немає... А неподалік Високої, біля самої лісосмуги, — Білокрисині Могили (два кургани). На південь від Хандикової ще три кургани... А скільки між ними розкидано своєрідних плям, які здатні розрізнити лише археологи! То — сліди від курганних насипів. Насипи розорані, розтерзані, розтягнуті по полях або ж вивезені для господарських потреб, а самі могили, тобто поховання, в яких лежать останки наших предків, лишилися. Вони на місці. Але душі їхні потривожені і не знають спокою. Єдина

може бути втіха: тут душі предків лише потривожені, а не пригнічені, не принижені, не розтерзані, не спалювані так, як душі тих, чий вічний спочинок придушений житловими будинками, “кальосами обгорілими”, сучасними “музичними” ритмами, ревом автовок.

Отож на підступах до Бабини усіх, хто йде або їде, першою стрічає саме Хандикова Могила. Смуга обрію, що її підтримує, завжди незворушна, чітка й виразна, за будь-якої пори року, за будь-якої погоди. І небо над Могилою завжди високе, і простору навколо багато, незалежно від того, туман навіває зусідіч, щільно захмарило, чи сліпуче сяє сонце.

Від шляху до кургану, кількості кроків, та, здається, Хандикова ось. Бо завжди чути тоненький-тонесенький посвист вітерця між сталевими рамами тригонометричного знака, шепіт типчака на схилах і щось схоже на приглушений стогін. І так — завжди. Вітерця може й не бути, але посвист лунає щоразу, як і шепіт, як і стогін. Останнє нехай нікого не знічує, бо в тім жодних скарг, жодних нарікань, просто втомилася наша земля кричати. Лише стогне. Бо так їй легше — я в цьому переконаний.

А в селі... Там і досі особлива атмосфера (а хіба не так у кожному, рідному для кожного з нас, селі?), неповторна аура (а хіба не вона визначає місце, де кожен із нас явився на Світ Білий і зіп’явся на ноги?), аура, яка дивом збереглася, попри всі жакливі руйнації.

Я нічого не перебільшую і не ідеалізую, а просто ділюся своїм відчуттям.

Здавалося б, що тут любити? Спорожнілі й розвалені хати? Порослі амброзією та лободою вулиці, які ніколи не знали асфальту? Розбиті дороги? А може, обідрана споруда колишнього магазину навіює бадьорі настрої? Чи вони від порослого бузком, типчаком і дерезою старовинного кладовища-гробків, де на табличках імена покійних і досі пишуть на “обшепонятном языке”?

Ні, звичайно ж, не це. Бо є ще мальовнича Балка, схили якої вкриті ковилою, шипшиною, глодом і маслиною... А в долинах — дікі груші найрізноманітніших “видів”. Ніким не саджені, ніким не поливані, високі й розкішні, а плоди на них хоча й не з кулак завбільшки — адже дичка! — зате які пахучі й смачні! А на вигляд!.. Одні геть круглі, на довгому, товстенькому хвостикі, другі — продовговаті, і хвостик коротенький. Одні темно-зелені, хоча вже й спілі, інші жовті, проте ще зелені...

Бо є водосховище, і хоча називають його “морем”, але то — Дніпро! То наш батько Славута, тільки жорстоко покривджений... І хоча підперта бетонною греблею вода не знає колишньої живої течії, через що цвіте, все ж, отам, де вона пробивається до нас свердливиною, проходячи крізь глину, пісок і гальку, та вода виказує свій колишній — Дніпровий — а отже, прадавній і колір, і смак. І дух! Отож і силу свою життєдайну ще береже в собі. Незважаючи ні на що.

А ще є небо — напрочуд високе і завжди нестямно рідне.

А ще — тиша, якої не почуєш більше ніде.

А ще — повітря, котре, як не прагне запаскудити його атомна станція вкупі з тепловою (місто Енергодар — за 70 кілометрів), залишається неповторним і неймовірним, яке не лише вдихаєш на повні груди, його можна пити.

Тут ластівки ще вицвікують справжньою ластів’ячою мовою.

Тут солов’ї витюхкують чисто по-солов’їному...

...зозулі співають по-зозуліному...

...горобці цвірінькають по-горобині...

...разом із ними синиці, дятли, шпаки, дрозди, очеретянки, пліски, ворони, сороки, славки, сорокопуди, чекани, горлиці, сови, шеврики, бджолоїдки, сиворакші і всі інші, і вся решта пернатої братії шебече, кує, одукає, джеркотить, квікає, крикає, висвистує і співає кожне по своєму і тільки ПО-СВОЄМУ.

Тут вивільги ще не розушилися вітати вранці людей, сором’язливо ховаючись у гушавині акацій та горіхів...

Тут жайворонки співають так, як слід співати у Степу...

Тут безпородні дворняжки не зреклися бабинської вдачі і не

— немає роботи (й це — НАЙГОЛОВНІШЕ!);

— транспортне сполучення з районним центром (56 км) забезпечує тісна “маршрутка” раз на тиждень;

— прямого транспортно-го сполучення з Кам’янкою-Дніпровською (45 км), де щонеділі працює великий ярмарок-базар, немає;

— водного транспортного сполучення з Нікополем (29 км) та іншими населеними пунктами, розташованими на Дніпрі (Запоріжжя, Енергодар, Кам’янка-Дніпровська, Велика Воронцовка, Золота Балка, Велика Лепетиха, Горностаївка, Нова Каховка, Каховка, Херсон, і т.д.) немає;

— швидкої медичної допомоги з райцентру (В. Рогачик) можна не дочекатися;

— пожежної команди з райцентру можна не дочекатися;

— питну воду (біля води!) через старий (впроваджений 1965 року), латаний-перелатаний водогін перестали подавати п’ять років тому;

— ціни на продукти харчування помітно вищі, ніж у місті.

І так далі, і таке інше...

Хіба можна жити в такому селі? Не просто марнувати час, а намагатися вести повноцінний

Херсоном). Дешо перефразувати, цей вислів міг би використати і я, але... Він теж, у цьому випадку, міг би пояснити хіба що пріоритет прив’язаності, і то — лише з чисто географічного боку. А є ж інші, справжні, глибинніші причини, які, сподіваюся, з моєї розповіді вигулькнуть на поверхню, і тоді ви, дорогі читачі, отримаєте вичерпну відповідь на оте “чого-чому?”

*Тут починалася для мене
твоя, Вітчизно, виднота.
Яке тут сонечко вогненне,
яка тут неба висота!
Та й тільки? Ні.
Вікнасті хати,
город, що морквою пропах.
Як радісно мені вертатись,
до тебе, вулице, в степах³.*

Так відомий український поет із Запоріжжя Микола Лиходід (1940-1993) сказав про свою рідну Михайлівку (вибач, дорогий Хомичу, що зважився замінити у твоїх рядках двійко слів). Водночас сказав він і про мою Бабину. Бо й для мене отут, у придніпровському куточку, відкривається виднота усієї Вітчизни. Тут, на клаптику землі, між колишнім степом, який дікі ринкові відносини перетворили на геть занедбане поле, між ним і каховським розливом, сонечко все ще вогненне; ані на граминуку не нижчає неба висота; городи, хоча й нечисленні, але, як пощастить із дощами, теж відчайдушно пахнуть морквою, а також буряками, картоплею... А надто — кропом і цибулею! А от вертатися особисто мені сюди щоразу не просто радісно, а з кожним разом вертатися усе радісніше, радісніше й радісніше!

Та хіба тільки мені? Хіба, лишень, бабинські мотиви бринять у тремтливих Лиходідових рядках?

Прочитайте неспішно, і кожен неодмінно почує в них щось своє... Одному забринить голос рідної Теклівки, другому — свого Світанку, ще комусь — незабутнього Озерного, Рудників, Гнідинців, лунатимуть також голоси Дублян, Тарасівки, Любимівки, Преображенки, Павлиша, Старого Солотвина, Павлівки, Мар’янівки, Сухой, Бутівців, Нападівки, Плоского...

Вслухайтесь... Чуєте? Уловили, як гучно, як інколи тривожно лунає поклик? Слухайте, слухайте... То когось кличуть у гості, когось на допомогу, а когось на поминки...

Почуйте! Відгукніться! Не лише сердечним щемом чи навіть “дрібною сльозою”, а зберіться і пойдьте... Про остаточне повернення, панове біженці, чи пак, утікачі, не кажу. Просто навідайтеся... Хоча б побувайте ТАМ...

Іван Драч 21 червня 2018 року повернувся до рідних Теліжинців назавжди...

¹ Точка, яка визначає особливість ландшафту.

² Першу (101 метр) уособлює курган на південно-західній околиці сусідньої Ушкалки.

³ Лиходід М. Криніця і небо: Поезії. — Дніпропетровськ: Промінь, 1983. — 94с.

Бабинські обрії

втратили своєї щирої відданості людям....

Тут безпритульні коти не полишають спустілі рідні подвір’я...

Тут із року в рік не забувають розквітати, покинуті напризволяще у вимерлих садибах яблуні, груші, абрикоси й вишні, черешні, сливи і навіть персики, хоча знають, що доглядати їх більше нікому, плоди збирати нікому, навіть словом обізватися до них нікому...

А люди? Вони не цураються рідної мови, якими б законами не намагалися загнудати її, бідолашну, так звані народні обранці, хіба що нашу довготерпеливу *грівно* дехто вперто обзиває *рубльом* та на адресу українських перспектив прохоплюється без належного оптимізму.

Та хіба ж вони у цьому винні? Хіба можна вірити у *світле майбутнє* країни в цілому, коли у конкретному селі, в якому ти живеш, — не просто через те, що тобі нікуди діватися, а живеш тут, бо це твоя батьківщина, твоє гніздо, що ти любиш свій край, — коли в цьому селі:

спосіб життя хіба можна в таких умовах? А люди живуть. І не лише *безнадійні* пенсіонери, а й *перспективна* молодь. Живуть, кохаються, народжують дітей і як тільки можуть ростять їх. І, либонь, попри все, надіються на оте примарне світле майбутнє, хоча вголос про це не кажуть.

Інакше — як же ж?!

І я постійно приїжджаю сюди, нашіптуючи дорогою: “Тільки б не вмирала Бабина...” Раніше навідувався на два-три тижні під час відпустки, а упродовж останніх десяти з гаком років, з дружиною — на все літо; сам же, з урахуванням квітнево-травневих та осінніх відвідин, проводжу в рідному обійсті у середньому чотири-чотири з половиною місяці щороку.

Чого ж я їджу сюди? Кількома абзацами вище я перерахував усі принади й *непринади* Бабини, але ні кожна окремо, ані всі разом вони не здатні вичерпно пояснити: “Чому?” Колись Остап Вишня любив казати: “*Хто у Крим, а я у Кринку!*” (Мальовнича місчинка на Дніпрі між Каховкою і

Творимо!
Я в раю? Мені в раю не жити,
Не маніть на сріблений дукач:
Я б хотів трудитись і творити,
Я б хотів страждати від невдач;

Потім знову мучитись при слові,
Підбирать щемливі кольори.
Як в раю? В раю пісні готові —
Та вони не з власної жури.

Без жаги творіння — ми страждальці,
Що й добро найвище — не добро.
Тож тепер нам — відрубати пальці,
Що тримали гусяче перо?

Погостили три дні — і доволі,
Знову нас буденне зустріча:
Ми — творці, ми у земній юдолі,
Де уже й немає читача...

Самоспалення
Це колись — в Багдаді, Спарті, Фівах,
В потойбічній царстві міражу —
Я прийду шукать себе в архівах:
— Ти лежиш? — питаю я. — Лежу!..

Хто лежить? Записники, блокноти,
Диски, файли, кільканадцять книг,
Вже змарнілі мрії та гризоти,
Давній біль, що усміхом застиг.

Всі мої писання — наче моші,
Стосами сонетів та октав:
Сторінки аж злиплись — бо ніхто ще
В цім безсмерті їх не погортав.

Де ж то ви, премудрі ерудити,
Пишні, наче кубла омели?
Я прийшов — щоб сам себе спалити!
Щоб лиш дим у небо!..
Так пали!..

На покуті, під образами
Що час відважить терезами —
Ніхто, ніхто того не зна...
А хто то там, під образами,
Така погідна і ясна?

Ну хто то, справді? Ні, не мати:
Вона десь верга трудодні...
Я довго-довго йшов до хати,
Немов по лущеній стерні.

Я довго йшов — помімо пасток,
Сильців, завалів, вовчих ям:
Ну хто то — видовом квітчастим,
Немов посестра образам?

Бабуся — ангелом від бога?
Ні, хлопче, сам себе не муч:
От я прийшов — а тут нікого,
І тільки під порогом ключ:

Заходь! У шибах грає сонце,
У кобзи тенькнула струна.
І лиш на покуті — ну хто це?
Дитинний подив, таїна.

Микола ПЕТРЕНКО. Свічка від України

І раптом — мов якась підказка,
Аж все засяяло довкруг:
Це ж казка! Це одвічна казка!
Володарка дитячих душ!

Пустка
Двір оцей, полишений тобою,
І тобою — де ми? Нас нема!..
Заростає густо кропивою,
А вона лютіша, ніж зима.

А вона росте, росте і глушить
Навіть наші ще малі сліди;
А вона вростає в наші душі,
Наче тут вже буде назавжди.

Двір оцей, і далі двір, і поруч,
В кропиви воріт іконостас... —
Це такий жакхний чортівський покруч
Для усіх покинутих, для нас.

Дикі стебла, мов пекельні жезла,
З-поза хмари каркання ворон...
Нас немає, ми навік пощезли,
Ми в краях, де камінь і бетон.

Маревна сіножать
А то одна із тисячі доріг,
Доріг, які давно засипав сніг.

Хіба що часом вітер прогуде:
Куди ж вона, дорога ця, веде?

Вона веде за давню сіножать,
А там покосом юнаки лежать.

Вони лежать на молодих літах,
І всі — з таємним словом на вустах.

Їх сто сім раз уже засипав сніг —
Та так, що встати з них ніхто не зміг.

Одна дорога з тисячі доріг —
Її я навіть в згадках не зберіг...

Срібен човен
Це чого я смутку повен?
Це чого мені тривога?
Раз прослалася дорога —
То збудуймо срібен човен!

Срібен човен, злотні весла,
Шовком вишиті вітрила:
Мрія обшири розкрила,
В дальню далеч перенесла.

Там земля дивами славна,
Наче церква білостінна:
Там правдива Україна —
Та, яку шукали здавна.

Край веселий, слави годен,
Сяє небо світанкове:
Гей, пливем, пливем, братове!
Злотні весла, срібен човен!..

Сковородинські позички
Така вже неміч — задушив би клятву,
Та ще під сон читав Сковороду...
Учителю, позич свою лопату —
Чень, є ще місце в Божому саду.

Сорочка біла, дошка гемблювата,
Ще свічку в руки — та й на той ослің...
Ото лиш неміч — пада з рук лопата,
А ще копнув не більш як до колің.

Усе б як слід в цій вічній крутоверті:
Весна, калина, поле, сіножать...
Ото лиш неміч — справді, гірша смерті.
Читаю ще — хоч що вже пізнавать...

Свічка від України
Ще трохи — чуєш: підкликає вічність?
Ще трохи — чуєш: зоряні світи...
Чи Ти мені яку поставиш свічку,
Не десь там хтось, а хочеться, щоб Ти.

Уже брунькує в даль зухвала зміна,
Уже мої попалено мости.
Ні, не вклякай, не треба, на коліна,
А пригадай страждальця і прости.

Я важко ріс — в стерні мій черствий кусень,
Сніги й бараки, стоптана трава...
По крихті щастя визбирати мусив,
Леліяв пісню — чень, вона жива!

Я слово рідне ніс як контрабанду
Крізь митниці — їх ще й понині тьма.
Я меч ставив і славив даль баладну —
Святим вогнем, що й досі дух пройма.

Я полічив би знахідки та згуби,
А це — сувій, ну хто те прочита...
Я... Ні, мовчу: мої розбиті губи
І потемніла кров моя густа.

Твоя то кров — під лезом стосотсічним,
Та я мовчу, я весь затерп... І все ж:
Чи Ти мені яку поставиш свічку,
Чи добрим словом сина пом'янеш?..

На Чернечу Гору
Геть же слова про смиренну покору —
Хай їх полуденним громом розтроще!
Брате, ходім на Чернечу Гору,
Брате, ходім на Тарасову прощу.

Ми там бували і часто й не вперше,
Кожного разу на душу віддяка:
Може, проскаче розгніваний вершник,
Може, святитиме ніж гайдамака?

Там бо, це там із дитиною мати,
Списує хлопчик біблійне “Три царі...”,
Там навчимося богів шанувати —
В гордій любові і в лютій покарі.

Там наші душі ніхто не понищить —
Ми там бували часто і вперше.
Друже, ходім! Це все вище і вище:
Важче іти — тільки ж дихати легше!..
2 жовтня

Повз Бермуди
Попри ті чортівські переблуди,
Повз усі пекельні манівці —
Як би нам пройти свої Бермуди —
Може, йти із свічкою в руці?
Якось так — крізь непрохідні хаші,
Повз руїни вавілонських веж —
Де назустріч вовкулацькі пащі,
Відблиски нетямливих пожеж.
Що там ще — Базари, Крути, Кодні?
Чи снігів сибірських сивина?
Пригадаймо тих, яких безодня
І сьогодні щедро поглина...

Ненавиджу себе поміж гіршими,
Малозвісними, незугарними,
У життєвих снах геть бездарними,
у пташиних гніздах безпарними —
Я шукаю себе поміж кращими,
Я шукаю себе поміж більшими —
На сорочий скік шасливішими!..

Втікач
Я утік, я зарився в самітницький скит,
Я лікую скалічені лапи...
А за мною погоня, і стукіт копит,
І скривавлені піною храпи.
Я утік — бо неправди страшливе ярмо,
Бо терпіти не стало спромози:
Хай довкола облуда — та ми живемо,
І до нас їм немає дороги.

Я утік від фальшивих щедрот, я в собі:
Досить світу — що в краплі уяви.
Перетерплять сильніші — а ми заслабі,
Ми такі, як столочені трави.
Так, ми зводимось в росах, ранкових світах,
До таємної правди охочі:
Я утік — наче в хашах причасний птах,
Тільки очі з п'їтьми, тільки очі.
Я сховався від себе, від вас поготів,
Я живу — потаємно і гоже.
і не треба мені фарисейських світів —
Тільки царство дароване Боже!..

Бо хтось же мусить
Ця тиша тиш — і раптом вітру свист,
І з хмари грім, і пестоші жіночі!.. —
Так підміняє Гамлета статист,
Зі шпагою, з якої кров струмоче.
Він віддає півцарства за коня,
Тюремну тьму — за куцу мить свободи...
А з-за куліс вигулькує бридня,
І сходяться в обіймах антиподи.
І знову грім, і знову тиша тиш,
І в горнім небі птах крильми тріпоче!
Ти щось римуєш? Хлопче мій, облиш!
А втім — пиши, пиши, нетямний хлопче!
Бо хтось же мусить мчати під громи,
А чи й під Крути, в снігові обійми —
Щоб трепетати свічкою з п'їтьми,
Чи й подивитись Йорикові в більма!..
31. 8. 20 р.

Тихо-тихо...
Ніч така: травинками колише.
Темно так — а я куди дивлюсь?
Ніч така — у ній аж надмір тиші,
Чутно й те, що мовлене комусь.
Чи й іще немовлене — а чути,
Як молитву росної трави.
Що б із того ти хотів збагнути?
Краще — тішся, тішся і живи!..

Грядка конопель
За три тисячі земель,
Під квітінням небозводу —
Нивка, грядка конопель,
Там он, при кінці городу.

Вже далеко за весну,
Царство літа молодого —
Я притишений засну,
Натомившись від нічого.

Втім, тривог і різних справ —
Для малого їх без краю.
Може, я б донині спав
Сном, яких повік не знаю.

Так: під голову шинель...
Так: накрившись полою...
Нивка, грядка конопель —
Ген за тихою Сулою.

Той, що був колись
Це той, що був колись — його я зримо бачу,
Того, в чий душі пташа гніздечко в'є:
Поривність намірів і легковірну вдачу —
Та він, отой дивак, мене не пізнає.
Дивується: це хто, згорьований невіра?
Хіба з таким промчиш крізь безмір навмання?
А розпач на душі, неначе хмара сіра,
А нива замірів — на ній росте стерня...
Жахається: він що, пройшов крізь хижі скрути?
Крізь тисячі смертей, крізь пагубні сніги?
Хіба з таким іти на стоофірні Крути?
Хіба з таким черпнеш дніпровської снаги?
Круг мене ластівки — над ним лиш ворон кряче,
В тумані губиться розвеснений розмай...
Не додавай жалю — однак це я, юначе!
Це я, насправді я — та ти не пізнавай!
Шукай своїх доріг, купальським квітом вкритих,
Хай сила пружиться і радість вироста:
Озвалася сурма, і креше кінь копитом —
Лети ж у ті літа, де правда пресвята!

На свій похорон запросила лише сімох

20 літ тому пішла в засвіти одна з неповторних викладачок української мови Марія Устимівна Каранська

Микола ТИМОШИК

Була нещадною до убогості думки та обмеженості лексики мовця

Чи й віднайти в Київському Шевченковому університеті доби радянського зас-тою (а це 70-80-ті роки ХХ століття) ще одну таку викладачку, яка б так безмірно й відкрито була захоплена своїм предметом? Зауважмо, що йдеться не про фізику, не про історію КПРС чи науковий комунізм, а — про українську мову. А ще більше — відважитися в тій специфічній ідеологічній атмосфері так високо підняти планку вимогливості щодо необхідності вивчення цього предмета усіма без винятку студентами.

Справді, поблажливості ні для кого не було. На неї жодним чином не діяли усілякі дзвінки, прохання, знайомства з можновладними особами (відомо ж бо, що у багатьох “білих” студентів в усі часи були і є на верхах свої покровителі). Головним критерієм оцінки на екзамені була грамотність і старанність студента. Так, вона ставила багато трійок, а то й двійок, але ніхто зі студентів не міг поскаржитися, що такі оцінки були незаслуженими. Недарма ж через складність здачі екзамену цей предмет ми прозвали “Каранською мовою”.

Феноменальність Марії Устимівни полягала в тому, що її найбільше боялися, її предмет найретельніше вчили (і не лише для екзамену, а й для частих диктантів, де найповніше проявлялася мовна безграмотність майбутнього журналіста), але найбільше й... любили. І тепер її прізвище чи не найчастіше згадують (звичайно ж, у позитивному контексті) випускники журналу 70-х та й 80-х років, коли збираються разом відзначати чергові п'ятирічки своїх випусків.

Над цим феноменом заслуженої вдячності журналістів-професіоналів саме найвимогливішим, і, як правило, найбільш професійно підготовленим своїм навчителям, я не раз розмірковую нині, коли чую, як дехто з молодших наших колег виставляє під час свого екзамену чи не стовідсотково всій групі суцільні п'ятірки. За це можна інколи й оплески зірвати, коли несподівано з'являєшся на якійсь студентській вечірці. Однак на відстані часу випускники університетів зазвичай згадують і дякують за науку чомусь не таким. Може тому, що самостійне життя виставлятиме незабаром молодому спеціалісту зовсім інші оцінки. Може тому, що роботодавець в усі часи ніколи не цікавив дуті п'ятірки; він поціновуватиме передусім знання, навички, набуті з допомогою викладача перший професійний досвід. І, навпаки, на ринку інтелектуальної праці ніколи не буде витребуваний недоук... з відмінними оцінками.

Про убогість думки, обмеженість лексики мовця, мовні покручі, примітивність і однотипність побудови речень у текстах не лише журналіста-початківця, а й багаторічного газетного працівника, про засміченість української мови усілякими іноземними запозиченнями та русизмами Марія Устимівна пристрасно, інколи навіть з надривом, говорила часто і всюди. І на лекціях чи практичних заняттях, і на партійно-комсомольських зборах чи конференціях, у студентському чи викладацькому середовищі. Їй це боліло — і вона не боялася про цей біль нагадувати іншим. У цьому полягала її принципова позиція, її життєве кредо.

Не виставляла напоказ свою біду

Твердість характеру, сміливість і принциповість вона гартувала на фронті. Була

Нині українську мову і в школах, і в університетах часто викладає абихто і абиак. Знаю немало таких, які поза уроками чи лекціями відразу переходять на спілкування зі своїми вихованцям на “общепонятний”.

Це не просто жахіття, це загальнонаціональна проблема: виклада-ти українську в незалежній Україні стає неперестижно; немає конкур-сів на цю спеціальність; вона відноситься до розряду найменш “заро-біточних”. Відтак у цьому архіважливому державотворчому сегменті набиралася критична маса людей випадкових – не професійних, не порядних і не патріотичних. Мусимо знову й знову мовити про чин Особистостей. І вчитися на їхніх уроках. Особливо, якщо за підстави до цього брати й сумні дати.

медсестрою. По війні закінчила Житомирський педінститут, де й залишилася працювати викладачем української, а потім її запросили до Київського університету. Пригадую, як уже на старших курсах хтось із студентів приніс вирізку з житомирської обласної газети, де було вміщено нарис про її фронтову молодість. Із потемнілої фотографії проглядалося усмінене миле лице молоденької медсестри. То для нас було справжнім відкриттям. Адже про таку сторінку життя своєї викладачки ми нічого доти не знали.

Сама Марія Устимівна про свої воєнні дороги ніколи не говорила на лекціях. Як ніколи не виставляла напоказ і своє сімейне горе, яке прийшло до її хати разом із несподіваною хворобою сина. Єдиного свого сина Віталія вона народила по війні — 1946 року. Будучи студентом-старшокурсником історичного факультету, він несподівано отримав повістку до військкомату. Незрозуміло, за яких обставин, але його, повністю роздягненого, тримали на холодному цементі на тому призовному пункті до ранку. Досі здоровий юнак незабаром занедужав страшною хворобою, яка до останніх днів життя приковувала його до ліжка.

Аби хоч ненадовго витіснити з чотирьох стін синові кімнати безнадію і розпач, що супроводжувала його вже довгі роки, доцент Каранська запропонувала одному зі студентів-журналістів, Саші Балабку, якому не вистачило місця в гуртожитку, поселитися в її квартирі. Прийняла, як рідного, бо він незабаром дуже потоваришував з її Віталієм, засвітив своєю присутністю у двокімнатному помешканні на бульварі Лесі Українки яскравий промінець розради.

Незабаром судилося пережити нашій викладачці ще один несправедливий фатум долі — смерть сина. Після похорону Віталія вона, вже пенсіонерка, звернулася до Інституту журналістики з проханням забрати в дарунок всю її домашню бібліотеку. Висловила у зв'язку з цим лише одне прохання: посприяти видації посмертну поетичну збірку її талановитого сина. Однак це прохання у суєтності щоденних буднів в інституті якось забули...

Тривалий час після закінчення університету наші дороги з Марією Устимівною ніколи не перетиналися. Несподівана зустріч на початку 90-х років в Українському домі виявилася для обох знаковою.

Вже й не пригадую, яка подія зібрала разом у тому домі й українську інтелігенцію, і високих можновладців, що зазвичай полум'яно, але нещиро виступали в ті незабутні часи бурхливого українського відродження з численних трибун, довкола яких масово збиралися пробуджені від багаторічного летаргічного сну українці. Коли ведучий оголосив через мікрофон про закінчення вечора, з передніх рядів слухацької зали раптом підвелася жінка. Незмінна квітчаста велика світла хустка на плечах, ретельно укладена по колу довга заплетена коса, віддавна вгадуваний голос — все це вказувало на Каранську. Її чітко

поставлена дикція змусила публіку, що вже піднялася з місць, на мить зупинитися. Коротко встигла сказати і про українську мову, яку слід уже захищати не деклараціями, а конкретними справами, і про брак українських підручників, і про свій багато років написаний рукопис “Синтаксису української мови”, який вона ніяк не може видати. Обнадійливо голосно зверталася до президії з проханням посприяти цьому. Однак, почувши у відповідь від високопосадового ведучого, що прохання таке “не за адресою”, Марія Устимівна враз зтилася й одиноко попрямувала до виходу.

Підійшов до неї вже на виході з Українського дому, запитавши, чи пізнає свого колишнього учня. Пізнала. Домовилися про зустріч наступного дня у видавництві “Либідь” при Київському університеті, де працював на той час головним редактором.

Тушки поросят — за друк підручника

Зреалізувати задум Марії Устимівни з видання її багатотражального рукопису підручника на той час справді було непростом. Ображена за самостійницькі прагнення українців Росія оголосила вже й папір стратегічною сировиною і враз припинила його відвантаження до Києва, поставивши архіважливу для молоді України держави інформаційну справу на грань виживання. Галопуюча інфляція, запроваджені урядом України непевні купоно-карбованці, які знецінювалися мало не щодня, робили ще вчора прибуткове книговидавництво галуззю вкрай ризиковою і наперед уже збитковою. Життя народжувало нові схеми видавничої діяльності, з-поміж яких на перший план виходили спонсорські або замовні видання. Отож, разом ззялися шукати спонсора.

Десь через тиждень два після зустрічі Марія Устимівна “огорошує” мене своїм ранковим телефонним дзвінком:

— Знайшла спонсора!

— Хто? — з недовірою запитує.

— Колгосп під Броварами, де я маю дачу, готовий зарізати для працівників видавництва дві-три великі свині як бартер за друк моєї книги.

Пауза в розмові була неминучою. Я вже уявно прикинув, як будемо ділити в кабінетах видавництва несподівану свіжину відгодованих поросят, привезену готовими тушками з Броварів, і як фінансово буде супроводжувати видання “Синтаксису” наша бухгалтерія.

Вже пізніше Марія Устимівна розповідала, як їй вдалося, далеко не за першим разом (уявити тільки — скільки ж часу треба було терпляче висидіти в приймальній контори колгоспу), переконати голову тамтешнього господарства, що само ледь зводило кінці з кінцями, хоча б у такій формі спробувати допомогти видати книгу про українську мову.

Перший і, на жаль, останній підручник М. У. Каранської “Синтаксис української мови” з маркою “Либідь” та грифом Міністерства освіти України для студентів

факультетів журналістики таки побачив світ. Щоправда, не в той рік і не за такий незвичний бартер. Сильно допоміг покійний Анатолій Григорович Погрібний — на той час перший заступник міністра освіти. Сам багаторічний викладач нашого факультету, він завжди прихильно ставився до пропозицій університетського видавництва будь що включити до купця міністерського плану з гарантованим держзамовленням кілька додаткових, але дуже потрібних для вищої школи назв українознавчих підручників.

Тризна в Зазим'ї під омофором Огієнкової історії нашої мови

...Одного ранку двадцятирічної давності року мене розбудив телефонний дзвінок. Незнайомий жіночий голос на тому кінці слухавки вимовив: “Це сусідка Марії Устимівни Каранської. Сьогодні вночі вона померла. На столі біля телефону я віднайшла написаний її рукою список тих, кому слід повідомити про смерть та номери телефонів. Тут сім прізвищ. Ваше — четверте у цьому списку. Похорон завтра”.

Тепер уже достеменно ніхто не скаже, як і коли одинока та важко хвора, забута колегами й родичами наша викладачка складала той список, за якими критеріями згадувала й відбирала в своїй пам'яті перед смертю тих людей зі свого надто вузького оточення, чию присутність на своєму похороні вважала бажаною.

Поховали Марію Устимівну Каранську на сільському цвинтарі села Зазим'я Броварського району. Саме тут, вийшовши на пенсію, вона купила скромну селянську хату, проводячи на природі від ранньої весни до пізньої осені довгі дні своєї самотності. В свою квартиру на бульварі Лесі Українки, де чулося її особливо тяжко після смерті сина, вона приїздила лише на зимі.

На поминальну тризну, яку ми відбували в її сільській хаті, майже ніхто з колишніх колег так і не приїхав. Я показав небагатьом присутнім за тим печальним обідом найцінніший подарунок Марії Устимівни, який вона урочисто вручила мені у видавництві в день виходу сигнального примірника її “Синтаксису”, — видану 1918 року в Києві книгу крамольного для радянської влади вихованця і професора Київського університету Св. Володимира Івана Огієнка “Курсь українського языка: Из лекцій по історії українського языка”. Вручаючи мені цю рідкісну книгу у себе вдома, Марія Устимівна тоді розчулено вимовила: “Я довго берегла її в своїх схованках. Але тепер, прочитавши Вашу “Голгофу Івана Огієнка”, вирішила подарувати Вам, своєму учневі, з вірою, що ця книга переходить від мене в достойні руки”...

29 жовтня після важкої недуги перестало битися серце Олександра Астаф'єва, професора кафедри історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктора філології, члена Національної спілки письменників України (1992), Міжнародної асоціації українців (1986), вашингтонського відділення Міжнародного Пен-Клубу (2008), НТШ (2018), лауреата літературних премій імені Бориса Грінченка (1995), Михайла Коцюбинського (2001), Всеукраїнської літературної премії імені братів Богдана та Левка Лепких (2009), Міжнародної премії в галузі художнього перекладу імені Остапа Гриця (2010), імені Якова Гальчевського (2020), імені Вільгельма Магера (2020).

Олександр Григорович Астаф'єв народився 10 серпня 1952 року у радянському концтаборі на місі Лазарева Хабаровського краю в сім'ї репресованих. Там від рук вуркаганів загинув батько, талановитий музикант Григорій Астаф'єв. У 1953 р., після амністії, разом з матір'ю Олександр переїхав у с. Вовківці Борщівського району на Тернопільщині, де проживала депортана з Польщі мамина родина.

У 1980 році закінчив Український поліграфічний інститут (нині Українська академія друкарства) у Львові, працював кореспондентом тернопільської молодіжної газети “Ровесник”, відповідальним секретарем Тернопільського міського відділення Товариства книголюбів, завідувачем редакції образотворчого мистецтва і туристської літератури у видавництві “Каменярь”.

Навчався в аспірантурі та докторантурі Інституту літератури імені Т. Шевченка НАНУ, де захистив кандидатську (1990) та докторську (1999) дисертації.

Упродовж 1986–2001 років працював у Ніжинському державному педагогічному інституті імені Миколи Гоголя, де пройшов шлях від асистента до професора кафедри української літератури. Понад два останні десятиліття працював у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка.

В останні п'ять років — доктор габілітований, професор філологічних кафедр Вищої лінгвістичної школи в Ченстохові та Вищої школи управління охороною праці у м. Катовіце (Польща). Читав окремі курси лекцій у Варшавському та Краків-

Олександр АСТАФ'ЄВ. Тепер уже — в пам'яті і в серцях

ському університетам (Польща), Сорбонні й Паризькому інституті східних мов та цивілізацій (Франція), Грайсвальдському й Люнебурзькому (Німеччина), Будапештському (Угорщина) університетам.

Олександр Астаф'єв — упорядник і редактор низки наукових, художніх та перекладних видань, автор поетичних збірок: “Листваний дзвін” (вірші, поема, 1981); “Заручини” (вірші, поема, 1988); “Слова, народжені снігами” (лірика, 1995); “Зблизька і на відстані” (вірші, поеми, переклади, 1996, 2-е вид. 1999); “На київському столі” (вірші, поеми, переклади, 2005); “Близнюки мої, очі” (вірші, переклади, переспіви, 2007); “Каталог речей (вірші, переклади, переспіви, 2008); “Львів. До запитання” (вірші, поема, 2008); “На березі неба” (вірші, 2013); поетичної трилогії “Турбулентна зона”: ч.1 — “Трагічна помилка небес” (2016); ч.2 — “Горіхові револьвери” (2018); ч.3 — “Сухі дощі” (2019). Він також видав книгу “Słowa, urodzonego śniegiem” (лірика, 2017) — польською мовою у перекладах Т. Карабонича, Ірини Руденко та Вікторії Пашковської (м. Люблін).

Переклав: з англійської твори Езри Павнда, Томаса Стернза Еліота, Вільяма Вільямса, Роберта Ловелла, Роберта Фроста, Карла Сандберга, Сільвії Плат; з німецької — Йоганна-Вольфганга Гете, з французької — Віктора Гюго, Гійома Аполлінера, Жака Превра, Рене Шара; з арабської — ліриків V–XVIII ст., зі старонімецької і латини — пісні вагантів і міннезінгерів; зі старофранцузької — поезії провансальських трубадурів; з польської — “Кримські сонети” Адама Міцкевича (окреме вид. 2006) та його балади, окремі твори Зигмунта Красінського, Юліуша Словацького, Болеслава Лесьмяна, Ярослава Івашкевича, Юліана Тувіма, Леопольда Стаффа, Кароля Войтили; з болгарської — вірші Пенчо Славейкова, Пейо Яворова, Деню Денева; з чеської — лірику Вітєслава Незвала і Костянтина Бібла; зі словацької — Лапо Новомеского; з білоруської — Янки Купали, Максима Богдановича, Алєся Рєзанова; з російської — лірику Володимира Соловйова, Анни

Ахматової, Марини Цветаєвої, Володимира Маяковського, Велимира Хлебникова; з вірменської — Аревшата Авакяна та з інших мов.

Автор літературознавчих книг, найважливіші — “Стилізація” (1998); “Лірика української еміграції: еволюція стильових систем” (1998); “Образ і знак” (2000); “Тема голодомору в українській літературі: спроба екзистенційного аналізу” [Das Thema des Hungertodes in der ukrainischen Literatur (Ein literaturhistorischer Überblick). Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, 2004]; “Поетичні системи українського зарубіжжя” (2000, перевид. 2005); “Празька поетична школа” (2004, перевид. 2010); “Поети “Нью-Йоркської групи” (2005, перевид. 2010); “Парижські лекції” [Les conférences de Paris. — Paris, 2006]; “Ніжинська еміграція” (2006, у співавторстві); “Теорія і практика українського перекладу” (2007, у співавторстві); “Компаративний аналіз художнього перекладу” (2008, у співавторстві); “Орнаменти слова” (2011); “Ренесансна література українсько-польського пограниччя” (2012); “Творчість М.К.Сарбєвського і її рецепція в давніх українських поетиках XVII–XVIII століття” [Twórczość M.K.Sarbiewskiego i jej recepcja w dawnych ukraińskich poetykach XVII–XVIII w. — Kraków, 2014]; “Польські джерела творчості Петра Гулака-Артемовського” (2015); “Юрій Липа — читач і критик польської літератури” (2016); “Діалог літератур” (2018).

Нагороджений знаком “Відмінник освіти України” (1999), Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України (2000). Удостоєний медалі Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка “Будівничий України” (2001), Золотої медалі Полонійної Академії, м. Ченстохова, Польща (2008), “Подяки Президента України” “За вагомий внесок у розвиток Української держави” (2009), Почесної грамоти Київської міської державної адміністрації (2011), ордена св. Кирила і Мефодія (2015), нагрудного знака “За наукові та освітні досягнення” (2016).

Твори письменника увійшли до вітчизняних і зарубіжних антологій, зокрема до американської “Antology of PEN” (2010), перекладені англійською, німецькою, французькою, болгарською, польською, російською, білоруською, грузинською та іншими мовами.

В останній рік життя вийшли підсумкові книжки Олександра Астаф'єва: “Вибрані поезії” за 1968–2019 рр. (2020, Львів: Піраміда), вибрані переклади “Біля чужого багаття” (2020, Львів: Піраміда), вибрана есеїстика “Розмова з бігуном на довгу дистанцію” (2020, Львів: Піраміда), дослідження “Тарас Шевченко і польська література: впливи, контексти, адаптації” (2020, Львів: Піраміда), “Українсько-польські літературні діалоги” (2020, Київ: Талком), “Польська та українська літератури доби Ренесансу і бароко” (2020, Київ: Талком, у співавторстві).

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедра історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості глибоко сумують з приводу тяжкої втрати. Висловлюємо щирі співчуття родині нашого колеги.

Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка, редакція газети “Слово Просвіти” глибоко сумують з приводу тяжкої втрати — смерті просвітянина і поета, багаторічного автора просвітянського тижневика, професора Олександра Григоровича Астаф'єва і висловлюють співчуття родині та колегам померлого.

Перестало битися серце Михайла Шалати...

На превеликий жаль, 2 листопада, на вісімдесят четвертому році життя відійшов у вічність Михайло Йосипович Шалата. Знаний літературознавець, громадський діяч, письменник, критик, педагог, краєзнавець, кандидат філологічних наук, шаш-

кевичезнавець, професор Дрогобицького університету, засновник Дрогобицької “Просвіти”, Почесний громадянин Дрогобича, член Національної спілки письменників України та член правління Міжнародного фонду Івана Франка.

Його життєвий шлях не був легким, а сутність Михайла Йосиповича могла б охарактеризувати одна із Франкових поезій образу “цілого чоловіка”:

...В самоті і глуші,
Мозолі наростуть
На руках і душі.
Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить.
А добро веселить, —
Той цілий чоловік.

Увесь колектив Міжнародного фонду Івана Франка сумує з приводу смерті Людини, яка все життя присвятила боротьбі за українську культуру та висловлює щирі співчуття рідним, близьким, колегам і друзям...

Вічна пам'ять...

Міжнародний
Фонд Івана Франка

Любов ПРОЦЬ

...Якщо малювати портрет міста моєї студентської юності, то він буде не повним, не чітким і геть не виразним без колоритної постаті Михайла Йосиповича Шалати. “Яка гостина без салати, який Дрогобич без Шалати!” — мандрувала інститутськими аудиторіями і міськими вуличками жартівлива приповідка. “...Він прославив місто (хоч і так знамените!) своєю науковою, літературною і громадською працею”, — “Професор Михайло Шалата — громадянин Дрогобича”, який “образ його собі для праці й творчості, для невиспущої громадської роботи, для клопотів і страждань, для сумнівів у власних силах і для віри в Україну у десятках і тисячах сердець. Для Дрогобича він давно став більше, аніж мешканцем чи популярною, шанованою людиною”, — стверджував Роман Лубківський у вступній статті до вибраного Михайла Йосиповича. Так і є:

... Мій Дрогобич. Мій біл.

Безталання моє солоне...

Твоя сіль на столах Подніпров'я славиться,
Над Дунаєм і Віслою, в далекій Феррарі, —
Ти ж бо, місто родинне,
в неволі забуло сміятись...

(“Юрій Дрогобич у Дрогобичі 1490 року”) Усе своє свідоме життя “новітній звідар вічного Дрогобича” [Р. Лубківський] поклав на те, щоб не тільки “родинне місто” — вся Україна — знову згадали про “сміх”, себто дихали вільним і свіжим вітром Незалежності:

...до вікна припавши, куц калини
Мене втішає: “Зачекай ще трошки:

Ростуть, ростуть у матері-Вкраїні
Нових часів нові котигорошки!

Учений, педагог, письменник, публіцист, критик, просвітянин, краєзнавець, громадський діяч... “Всюди повно!” — кажуть у народі про таких діяльних, запальних, активних, всюдисущих...

І — нема вже... Підступна хвороба виврвала із життя мого дорогого Учителя, Людину безмежної доброти, високого патріотизму і шляхетного духу...

Незабутньою Михайлові Йосиповичу адресувала колись “Квітневу посвяту”, у якій спробувала “подивитися” на поета-трудівника його ж очима:

Наступають на н'яті літа
Із очима царя Соломона.

І сльозу, що як море, солоне,
Підсолонджує втіха проста —
Дзвоник сміху, стежинка нова,
Вальс дощу на пелюстці тюльпана,
Строф тендітних краса філігранна...

І ще всякі-превсякі дива!

До колін уже ноги сходили,

І кусала біда чорнорота...

Я напам'ять завчив, що робота —

Найсолодша із тисяч див.

Брате квітню, до плуга впрягай

Вперте серце — най оре глибоко!

... А що срібна сльоза мие око —

На дрібницю таку не зважай!

... Сьогодні ж “срібна сльоза мие око”

не тільки моє — сотень і сотень вдячних учнів. Спочивайте з Богом, дорогий Учителю, бо напруцювалися тут, на землі, за десятьох...

Дякую за щедру Світло Вашої багатогранної золотой душі... Царство Небесне...

Творчі орієнтири Олександра ЯКОВЧУКА

— *Напевне любов до музики у Вас почалася з раннього дитинства?*

— Моє дитинство минуло на мальовничих берегах річки Смотрич у селі Черче, яке розташоване у центрі Національного заповідника “Подільські товтри — Медобори”. Мій батько — Микола Антонович, викладав історію в загальноосвітній школі, мати — Ганна Іванівна, працювала лікарем місцевої лікарні. Зачарований грою духового оркестру, що складався з колишніх фронтівиків-музикантів, у 12 років записався у шкільний оркестр, де освоював гру на трубі. Мама, яка свого часу займалася грою на фортепіано, була моєю першою вчителькою. Далі після двох років занять на фортепіано з професійними приватними вчителями, у 16 років закінчив Кам’янець-Подільську міську музичну школу і вступив до Хмельницького музичного училища на теоретичний відділ. Тут під впливом інших студентів, які випробовували себе в композиції, зокрема Миколи Ластовецького, відчув смак до творення музики.

Завдяки фортуні в особі моєї матері, яка порадила мені їхати до Києва і показати свої твори на кафедрі композиції Київської консерваторії, я отримав запрошення для вступу в консерваторію після 3-х курсів музичного училища, тобто ще до отримання диплому. Це був унікальний випадок в історії Київської консерваторії, адже мене прийняли до вишу взагалі без середньої освіти. Потім, правда, довелося складати екстерном екзамени на атестат зрілості.

— *Що дало навчання у консерваторії?*

— Саме навчання протягом 1971–76 років у Київській державній консерваторії імені П. І. Чайковського (нині Національна музична академія України) у класі видатного українського композитора, блискучого піаніста Анатолія Коломійця, вважаю найголовнішою складовою свого творчого становлення. Крім того, що Анатолій Панасович мав ґрунтовні знання з музично-теоретичних предметів, він вимагав від молоді відповідального ставлення до навчання, здобуття основ професіоналізму, сам працюючий, не терпів нехлюйства, легковажності, лінощів. Також з теплою та щирою вдячністю згадую інших своїх вчителів, які навчили гармонії, аналізу музичних форм, читанню партитур, інструментовці та оркестровці. Це Віталій Дмитрович Кирейко, Микола Васильович Дремлюга та Мирослав Михайлович Скорик.

Завершив свої студії в консерваторії оперою “Незабутнє” з власним лібрето за однойменною повістю Олександра Довженка. Це був перший випадок в історії Київської консерваторії, коли на випускний екзамен з композиції студент представляв оперу. Пізніше твір був поставлений в оперній студії за участю співаків-солістів Елли Акритової, Олександра Мартиненка, Валентини Стрілець та Галини Слуховської. Диригент — Віктор Здоренко.

— *Помітне місце у Вашій творчості займають симфонії.*

— Перша симфонія “Біоритми Чорнобиля” розпочата у 1986 році, відразу після страшної катастрофи в Україні. Ця апокаліптична подія дала творчий пош-

Продовжуємо розповідь про лауреатів Народної премії імені Тараса Шевченка. Сьогодні гість “СП” - заслужений діяч мистецтв України, член Національної спілки композиторів України та ліги композиторів Канади, член Канадського музичного центру, лауреат державних та міжнародних премій, професор кафедри композиції Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського Олександр Яковчук.

товх до написання великого симфонічного твору. Тему принесеної мирним атомом біди, що розпанахала життя українців на “до” і “після” катастрофи, висвітлюю як пересторогу людству, бо його діяння, необдуманість може мати фатальні, незворотні наслідки для всього сущого на планеті. У симфонії я втілював особистий досвід у цій події, бо давав авторські концерти для ліквідаторів у зоні радіоактивного зараження.

Симфонічну поему № 2 “Золоті ворота” (1982) приурочив до 1500-річчя заснування Києва. Її світову прем’єру здійснив симфонічний оркестр міста Торонто (Канада) під орудою Володимира Колесника у 1996 році, через 14 років після написання. А в Києві твір прозвучав тільки через 23 роки після написання. Його виконав симфонічний оркестр Національної радіокомпанії України під керівництвом Вікторії Жадько у приміщенні Національної філармонії України на концертах Київ Мюзик-Фесту 2005 року.

Симфонія № 3 “Відгомін дитинства” на вірші Ю. Седюка написана 1987 року, друга оркестрова редакція — 2010 року, присвячена подіям Другої світової війни, відображає їх з точки зору дитячого світосприйняття. А в четвертій симфонії-реквіємі “Тридцять третій” на вірші В. Юхимовича для солістів, мішаного хору та симфонічного оркестру (1990) я першим в українській музиці звернувся до табуваної на той час теми Голодомору. Знайшов багату, емоційно проникливу основу в поезії В. Юхимовича, поета, який в ранньому дитинстві особисто пережив страшний злочин тоталітарного сталінського режиму проти українського народу, а зрілою людиною зумів осмислити його своїми драматичними поетичними строфами, я упорядкував свій задум у шестистатинну композицію з урахуванням традицій поминальної Служби Божої. Вперше симфонію кияни почули 22 листопада 2003 року, через 13 довгих років після її написання, в Національній опері України у виконанні хорової капели Києво-Могилянської академії “Почайна” (художній керівник Олександр Жигун) та Державного естрадно-симфонічного оркестру України під керівництвом Віктора Здоренка.

Наступну, П’яту симфонію “Ностальгія” (2007), від попередньої віддаляє 17 років. Це був час, коли я переїхав до Канади і майже перестав системно писати музику. Назвавши симфонію “Ностальгія”, намагався висловити в ній непогамовну тугу за творчістю, невимовимий жаль за минулим життям в Україні, збурення почуттів від повернення до ества творця музичних полотен. Твір вперше прозвучав 6 квітня 2011 року на “Прем’єрах сезону” у виконанні симфонічного оркестру Національної радіокомпанії України під орудою В. Шейка.

— *Ще один важливий напрямок — фольклористична діяль-*

ність та обробка українських народних пісень.

— Мої духовні орієнтири сформувалися під впливом рідного середовища та аури малої батьківщини — Поділля. Саме чарівне Поділля, його численні народні перекази, легенди, пісенний фольклор формували мій мелодійно-інтонаційний світ як композитора. Вже у роки навчання в консерваторії ставлення до фольклору набуло усвідомленого, професійного підходу, а саме — розуміння його як першоджерела в музиці. Зокрема, спілкування з Анатолієм Коломійцем, котрий у своїй творчості міцно спирався на народні зразки і в цьому ж річчій бачив моє майбутнє, спонукало до заглиблення в роботу над тематизмом власних творів, пошуком адекватних задумові варіантів інтонаційного розвитку.

Думаю, що на формуванні мого світогляду також позначилась збирацька практика під керівництвом Володимира Матвієнка, тодішнього завідувача кабінету народної творчості при консерваторії. Організовані ним упродовж 1962–1984 років щорічні студентські фольклористичні експедиції вплинули на професійне становлення численної генерації фольклористів, музикознавців, композиторів. У їхньому колі я опановував техніку розшифровування народних зразків, записаних на магнітофонну плівку, і, відповідно, норми паспортизації.

Уже після закінчення консерваторії, працюючи редактором музичного мовлення Українського радіо, під час відпустки я неодноразово здійснював самостійні фольклористичні поїздки селами західного Поділля вздовж Збруча, фіксуєючи з перших уст народні перлини. Невелику частину цього масиву (140 пісень) було опубліковано 1989 року у збірці “Пісні з Поділля” (видавництво “Музична Україна”) та “Колядки і шедівки” (видані 1990 року ВА-УК). Загалом же я зібрав і підготував до друку близько півтори тисячі зразків, записаних не лише в Україні, а також у колишній Югославії та на теренах Пряшівщини (Словаччина). Наприкінці 1980-х мав намір опублікувати їх у видавництві “Музична Україна”, проте рукописи повернули, мотивуючи відсутністю коштів на видання. І сьогодні у моєму приватному архіві зберігаються, очікуючи на оприлюднення, кілька збірок народно-пісенної спадщини — результат багаторічної збирацької діяльності, доробок, що можуть пролити світло на стан існування фольклору згаданих територій, побутування його жанрів, міграційні процеси пісенних інваріантів та інші питання етно-музикології.

У моєму портфелі 345 обробок народних пісень для різних хорових складів, де я намагався впровадити оригінальні принципи обробки народних пісень, докорінно відмінні від усталених в українській класичній музиці. Зокрема, використовую деякі

симфонічні принципи розвитку музичного матеріалу в обробках народних пісень, поступово “симфонізуючи” їхню хорову структуру. Мої обробки народних пісень можна знайти в репертуарі багатьох як столичних, так і регіональних хорів. Також вони широко виконуються в країнах, де є українські хори. Серед них хор “Дніпро”, хор імені О. Кошиця, хор “Веснівка” з Канади; капела “Думка” та капела бандуристів імені Г. Китастого зі США; хор “Булава” з Великої Британії та інші.

— *У новому тисячолітті Ви звернулися до духовної музики, зацікавилися жанрами канонічної літургії та псалму.*

— У 2005 році написав “Літургію Святого Іоанна Златоустого”, яка звеличує Слово Боже, сповнена віри у милість, ласку Всевишнього. Світова прем’єра Літургії відбулася 26 квітня 2006 року в соборі Святого Олександра (м. Київ), її виконав камерний хор “Хрещатик” під орудою Л. Бухонської. Вдруге цей твір прозвучав на моєму авторському концерті 9 червня того ж року у приміщенні Національної філармонії України у рамках хорового фестивалю “Золотоверхий Київ”. Після завершення другої редакції (2009 рік) Літургію виконали у Львові “Галицький камерний хор” (керівник В. Яциняк) та в Києві хор “Хрещатик” (керівник П. Струць).

— *Один з улюблених Ваших жанрів — камерна кантата.*

— До цього жанру звертався у різні періоди своєї творчості. Перша спроба — “Осінь кантата” (1975) на власні тексти для сопрано і камерного оркестру, де тема кохання подається через призму моєї авторської рефлексії на поетику “Тіней забутих предків” М. Коцюбинського, змалюваного у повісті почуття Марічки та Івана. Тут опис людського кохання, його народження, становлення, досягнення вершини і смерті-забуття асоціюється з природою, її осіння пора — то щедрий ужинок зробленого, відчутного, пережитого, але і водночас це — передчуття зимового сну, забуття, відходу. Прем’єру здійснили співачка Елла Акритова та студентський камерний оркестр у малій залі консерваторії 1975 року.

Важливою подією свого творчого життя вважаю концерт з п’яти прем’єр нових камерних кантат, що відбувся 3 грудня 2012

року у Будинку архітектора. Кантата “Я до тебе йшов” на вірші Бориса Олійника для баса (соліст Олександр Бойко) та інструментального ансамблю (дві флейти, фагот, віолончель, фортепіано) присвячена кохання, що не здійснилося, загубилося на життєвих стежках, лишившись смутним спогадом про юність. Кантата “На перехресті серця” на вірші Петра Перебийноса у виконанні Тамари Ходакової (мец-сопрано) про одвічну синівську любов до матері (“Матусю, де ти за імолю... Дивлюсь я тужно вдаль-ну”), роздуми героя про своє місце на землі (“І я на схрещенні орбіт зорю викреслює бентежно”), про швидкоплинність життя (“Над бентежною душею, над прожитими літами облітає цвіт вишневий”), про людську пам’ять (“І на дзвінкий Чумацький шлях земною пісню полину”). На вірші Василя Стуса створив кантату “Благая Бога длань” для баса і камерного оркестру. Обрав рядки написані за два тижні до відходу помираючим в радянському казематі поетом, які кидають звинувачувальний вирок людському гріху і приспаний совісті, радянській системі і тоталітаризму. Кантаті “Перегортаючи життя прожиті” для сопрано і камерного оркестру притаманне вітаїстичне буяння емоцій юного кохання героя віршів Петра Осадчука. Кантата “Ти” на вірші Павла Мовчана для тенора і камерного оркестру (соліст Сергій Бортник) завершила вечір світових прем’єр.

— *Писали музику і до театральних вистав?*

— У моїй творчій біографії були роки, коли я працював завідувачем музичної частини Київського Молодого театру (1979–1983). Це чи найшасливіші роки мого життя, коли можна було жити, повністю занурившись у бурхливе театральне життя Молодого театру, вільно експериментувати з музикою, виходячи зі сценічної дії. Ця творча лабораторія була для мене дуже плідною, у майбутньому дала оригінальні ідеї в музиці інших жанрів. Зокрема, написав музику до вистав “З весною я до тебе повернусь” О. Казанцева, “За двома зайцями” М. Старицького, “Піти і не повернутися” В. Бикова, “Пригоди Аліси у Країні Чудес” Л. Керрола — Б. Заходера, “Три сестри” А. Чехова, “Сватання на Гончарівці” Г. Квітки-Основ’яненка та інші. До речі, вистава “За двома зайцями” з

моєю музикою за 25 років пройшла рекордну кількість разів в історії світового театру – понад 800.

Досвід моєї роботи в оперній студії Київської консерваторії та Молодому театрі знайшов своє відображення в балеті “Пригоди у Смарагдовому місті” (лібрето В. Литвинова та О. Балабана за мотивами творів О. Волкова, де вільно перероблені образи й сюжет повісті-казки американського письменника Л. Баума “Чарівник країни “Оз”). Балет поставили на сцені Київського державного музичного театру. Як репертуарний спектакль він з успіхом виконувався протягом шести років.

— **Кілька слів про Вашу вокально-інструментальну творчість.**

— Хотів би насамперед згадати цикл “12 сонетів В. Шекспіра” для баса і фортепіано, написаний на замовлення знаменитого, світової слави оперного співака з Англії Павла Гуньки для “Антології українського солоспіву”, ним особисто започаткованої. Ця антологія містить у собі романси двадцяти трьох українських композиторів-класиків, починаючи від М. Лисенка та закінчуючи, власне, мною. Свій вокальний цикл “12 сонетів В. Шекспіра” написаний українською мовою в перекладі Остапа Тарнавського, але так, що можна, не міняючи практично нічого у вокальний партії солоспівів, виконувати їх адекватно англійською мовою в оригіналі, що є в наш час абсолютно унікальним явищем.

— **Що означає для Вас звання лауреата Народної премії імені Тараса Шевченка?**

— На мою думку, немає нічого вищого для митця, ніж всенародне визнання його творчості. Тим більш, прижиттєве. Я щасливий.

Спілкувався
Едуард ОВЧАРЕНКО

Щастя лише мить?

Репертуар Камерної сцени імені Сергія Данченка Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка нещодавно поповнила вистава “Трамвай “Бажання” за однойменною п’єсою Теннессі Вільямса. Постановку здійснив Іван Уривський, а переклад з англійської – Тетяна Некряч.

П’єса “Трамвай “Бажання” була написана у 1947 році. Дослівний переклад з англійської – “Трамвай на імення жага”. Це один з найпопулярніших творів не лише Теннессі Вільямса (1911–1983), а й світового театру та кінематографу в цілому.

Жорстока драматична колізія, напруженість та глибина діалогів, непересічність сценічних образів, гранична відвертість прагнень та емоцій, що керують героями, зробили цей твір магнетично захоплюючим і дарували авторів Пулітцерівську премію (1948 рік) та прижиттєве визнання класиком сучасної драми ХХ століття.

Основою сюжету є долі двох сестер – Бланш та Стелли, які зростали в затишному родинному маєтку “Прекрасна мрія”, гадаючи і вірячи, що благополуччя, добро, щастя і любов супроводжуватимуть їх завжди. Але життя, фатум внесли у мрії дівчат свої корективи. Нагадавши, що щастя – це лише миттєвість. Смерть батька стала початком руйнації ідеалів. Стелла першою полишила “Прекрасну мрію”, натомість перетворившись у “жрицю культу жадання” в особі свого чоловіка Стенлі Ковальського. Минуло десять років, у домі Ковальських з’являється сестра Бланш. На її долю випало пережити всі етапи подальшої руйнації і, головне, знищення “Прекрасної мрії”. На відміну від Стелли, яка знайшла свій клаптик примарного щастя у вирі всепоглинаючої сили жаги, Бланш лишилася вірною ідеалам “Прекрасної мрії”. Ані втрати

близьких, ані переслідування та цькування оточуючих не змогли знищити в її душі, відчайдушно-го, можливо, й ілюзорного і наївного бажання, саме бажання, а не жаги істинної краси та любові. Проте неблаганний фатум, скерований жагою, зробив своє діло, перетворивши прекрасну мрію-нищу на невротичку. Для Бланш зустріч із сестрою та події, що розгортаються в родині Ковальських, стають фатальними...

У виставі задіяні провідні актори театру Тетяна Міхіна і Тетяна Шляхова, які в різних складах грають Бланш, Віра Зіневич і Світлана Косолапова (Стелла), Михайло Кукулюк і Дмитро Рибалевський (Стенлі), Олександр Печериця і Дмитро Чернов (Мітч). Художник-сценограф та художник по костюмах Петро Богомазов, хореограф Павло Івлюшкін, композитор Ілля Кохановський.

— Теннессі Вільямс цікавий для мене автор, його персонажі прописані дуже потужно, за його історіями завжди буде цікаво спостерігати, – зізнався режисер-постановник Іван Уривський. – Раніше я боявся таких текстів, бо вони насправді дуже складні для втілення, тому що в них дуже багато психології. Кожна сцена має свою вагу. Мене, як режисера, найбільше цікавить образ Бланш, її психофізика. У неї наскільки складна життєва ситуація, що напевне кожен режисер нею б зацікавився. Коли читаєш п’єсу – це одне, а коли починаєш ставити виставу, то виникають зовсім інші емоції. А коли показуєш вже

зроблену виставу глядачеві, то вона продовжує змінюватися.

У Театрі Франка дуже потужна трупа, я щасливий, що в мене є нагода попрацювати з такими акторами. П’єсу для постановки обрали більше року тому. Потім був підбір виконавців. Вже на прем’єру вдалося зробити два склади. Вони різні. Це теж додає виставі цікавості. Спостерігаю як вона розвивається, з’являються нові нюанси, нові партнерські зв’язки. Це круто. Спочатку боятися двох складів, а потім зрозуміти, що це розв’язує руки і дає більше можливостей.

З художником-постановником Петром Богомазовим нам важливо було досягнути тісноти. Бланш наче перебуває у бляшанці, замкненому просторі. Почали цю думку розвивати. Так з’явилися вікна, потім перенесли дію всередину трейлера. З такими речами раніше не працював. Це цікавий досвід.

Прем’єра мала відбутися ще на початку літа, але через карантинні обмеження закінчити роботу над виставою змогли лише зараз. Загалом репетиції тривали близько трьох місяців. Це вже моя друга спільна робота з художником-постановником Петром Богомазовим у Театрі Франка.

Зараз починаємо роботу над ще однією виставою. Якщо репетиції займають 2-3 місяці, то сама підготовка вистави може тривати півроку і більше. Зараз ми на ще на самому початку цього шляху. Це буде вистава “Пер Гюнт” за Ібсеном. Мене цікавить класика, а вона завжди різна. У класичних творах, яким вже багато років, завжди відкриваєш якісь важливі для себе речі. Раніше я працював головним режисером в Одеському академічному українському музично-драматичному театрі ім. В. Василька. Два місяці тому вирішив продовжувати свій творчий шлях у столиці, поки що тут працюю як вільний художник.

— Ось я і дочекалася! Подивилася “Трамвай...” – прийняла душею! Щаслива, що Вільямс залишився Вільямсом, що психологічні, емоційні, сутнісні характеристики п’єси донесені сценічно-яскраво. Гадаю, Теннессі Вільямс зі мною би погодився і сприйняв постановку так само, як і я (його українська помічниця), з вдячністю! Низький уклін Івану Уривському за любов до Вільямса, за розкриття найгловнішого в п’єсі, за режисерський хист! – наголосила перекладачка твору українською мовою Тетяна Некряч.

У центрі вистави – нове прочитання історії про Маленького принца, цінності людських стосунків. Тут кожна подорож новою планетою – глибинне розуміння сутності особистості. Це розповідь про перевагу простих речей і цінностей над суєтою та складністю світу дорослих, про важливість дитинства, як головного періоду людського життя.

Вистава має чимало несподіванок – починаючи від музики (у виставі використано музику восьмилітнього В. А. Моцарта у поєднанні з українськими колисковими) до хореографічних рішень і неповторних костюмів (художник костюмів Дмитро Курята), а також сучасних технологій 3D-проекції (авторка Ольга Нікітіна) та світла (Олена Анохіна).

Колискова для Маленького принца

Академічний театр “Київ Модерн-балет” презентував свій новий проєкт – сучасний балет на дві дії “Маленький принц” на музику В. А. Моцарта та українських колискових у виконанні Марії Пилипчак для дітей та дорослих за мотивами твору Антуана де Сент-Екзюпері. Постановка стала можливою завдяки фінансовій підтримці Українського культурного фонду та Департаменту культури КМДА. Це була перша вистава театру, яку глядач зміг побачити онлайн за сприяння платформи Open Theatre.

стану артистом балету. І в тому ж маленькому віці маленький Моцарт (звичайно ж – це він!) почав писати свої перші симфонії.

Ця музика мене вразила... Можна скільки завгодно говорити про правильне навчання, про тиранію батька, Леопольда Моцарта, який хотів зробити зі свого сина вундеркінда, але... Без іскри Божої, що горіла в цій дитині, без абсолютної, дарованої геніальності пояснити появу цієї музики неможливо. Випереджаючи своїх дорослих сучасників, випереджаючи час, випереджаючи, нарешті, свій власний біологічний вік восьмирічний Вольфганг Амадей, створює твори, в яких звучить досвід і мудрість дорослого чоловіка.

Закохавшись у цю музику, я довго і дабильово виношував біля серця ідею балету, їй присвяченого... Форма задуму змінювалася... Спочатку це було щось абсолютно безсюжетне. Потім до музики Моцарта приєдналися українські “a cappella” колискові у виконан-

ні Марії Пилипчак і вистава стала для мене ностальгічним і світлим роздумом про дитинство.

І нарешті всі складові складної поліфонічної мозаїки зійшлися – “Маленький принц” Екзюпері! Зрозуміла й при цьому абсолютно не банальна філософська книга. Вона написана для дітей доступною, прозорою мовою, але її люблять і дорослі в усьому світі. Тільки з першого погляду може здатися, що Екзюпері написав зручну літературну основу для балетної вистави. При створенні лібрето я зіштовхнувся з величезними проблемами, як режисерськими, так і хореографічними... І я все ще на цьому березі – побоююся, сумніваюся в реальності здійснення задуманого, але відчую дружнє плече Вольфганга Амадея і Антуанна!

У попередній нашій прем’єрі – балеті “Вій” велике значення мала відеопроєкція в поєднанні з хореографією. Використали її знову. Костюми створив Дмитро Курята це вже наша п’ята чи шост-

та спільна робота. Сподіваюсь, що плідна співпраця з художником триватиме й далі.

Намагався передати дух, емоції, але дослівно переказати мовою балету Екзюпері було б неможливо. Ми прагнули зробити паралельну реальність. Настільки це вдалося, робити висновок глядачам.

Як і всі творчі люди, ми дуже болісно переживали жорсткі карантинні обмеження. Як тільки з’явилася можливість, відразу вийшли на репетиції. Вже встигли зробити ще один балет – “День побачень”, який плануємо вперше показати на початку грудня.

Наш театр існує вже п’ятнадцять років. І вперше за весь час ми отримали допомогу державної інституції. Виграли гранд Українського культурного фонду, завдяки чому і стала можливою сьогоднішня прем’єра...

Перший показ вистави відбувся на сцені Міжнародного центру культури та мистецтв (Жовтневого палацу). Головні партії виконали: Артем Шонін, заслужений артист України (Маленький принц), Дмитро Кондратюк (Льотчик), Олена Салтикова (Троянда), Ілля Мірошниченко (Лис) та Мішель Фондю (Змія). Творці вистави сподіваються, що вже зовсім скоро зможуть показувати балет при повному глядацькому залі.

Матеріали підготував
Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото надані театрами

Пересічень. Із записок пана Бродника

Юрій ФОМЕНКО,
м. Дніпро

Колись в Петриківці один дідусь так привітав свою бабусю з днем народження: “Зозулі накували 80. Удвох прожили 60”. Ну і що скаже Шекспір після такого освідчення в коханні? Як говорить молодь: “Гамлет нервово курить на узбіччі. А сам Шекспір тихо гортає сторінки своїх п’єс.”

Отакі хлопці і дівчата в Петриківці. Отакий передзвін серцець.

(Сім’я Соколенків. На жаль, їх сьогодні вже нема).

Травень 2014-го. Блокпост поміж степів... Чого вони сто-

ять? — вони живуть майбутнім! А ті люди, що далі по степах, — здебільшого живуть минулим. Живуть у Другій світовій. Ні, навіть, у Великій Вітчизняній. Воюють за переконання псевдоветеранів. Комуś потрібна їхня свідомість у тому часі... Так легше управляти. Вони всі — у помсті. По іншому життя не уявляють ані феодалі їхні, ані вони. Страх. У цих, що тут на блокпосту, є страх, що заберуть майбутнє. Вони самі собі щось метикують, планують, як прожити завтра. А в тих, що далі, за блокпостом, теж є страх. Страх втратити надію, що їм повинні дати щастя з барського плеча. Їхня філософія — залежність. Що краще? Воля чи залежність? ...Велика гра на страхові людей. Од-

ні боялись загубити волю, а інші — гарантовану залежність. Лиш степ розсудить... і життя.

...Майже порожня зала бібліотеки університету. Серед читачів, в дальньому кутку, наполовину працює пан середніх років. Його цікавлять події початку 1900-х років у нашому місті. Навколо нього розкладені підшивки старих газет початку минулого століття, книги. Періодично він підіймається сфотографувати потрібні статті в газетах і знов поринає в читання. Відходить до сусіднього столу працювати за комп’ютером, знов повертається до газет початку 1900-х років. Він готує матеріал для монографії, а можливо, в подальшому, дисертації про події сторічної давнини у нашій місцевості. Нарешті він зупиняє працю, підходить до вікна і розглядає двір університету...

У своєму ноуті я відкрив сторінку сьогоднішніх новин. Пробіг очима по заголовках і уявив такого ж історика з майбутнього. Котрий буде писати історію через сто років. І той історик спечатиметься з іншими істориками. І, можливо, вони дійдуть консенсусу в якихось питаннях. Й історія буде така, яку вони напишуть на основі цих новин, що розгорнуті на екрані мого ноуту. Я став уявляти варіант історії сьогоднішнього на основі інформації в нинішніх мас-медіа. І чомусь здалось, що через сто років писатиме нашу історію не історик. Її писатиме на основі цих матеріалів психіатр.

Ми мусимо написати нові ширі, добрі і розумні казки, що

вигорнуть з письмових столів, закорінених у чужинство, величезну кількість дисертацій, написаних нам-про-нас-не-нами... І на цих нових казках виростуть нові покоління, які напишуть дисертації про нашу повноцінність, а не меншовартість!

Осінь в яблуках, яблука в осені. І серед тієї осені і яблук сидить на лаві чоловік з книгою на колінах. Чорні одяжі, світла книга, сиві пасма. Глибокі очі дивляться крізь осінь. На лаві біля нього кошенятко, під лавою на осінньому килимку лежить собачка. Осінь, золотом по зеленому в червоних яблуках, прикрашена мальвою.

Небо в яблуках, душа в осені. Небо, осінь, яблука в книзі. Книга — літопис долі, що народжує думку. Цей чоловік — сама книга. Вітер своїм подихом перегортає осінній лист в такт гортання сторінок. На осінь в яблуках спирається синє небо, по хмарах якого котиться сонце.

Тиша і осінь. Сонце з-за хмар заглядає в сад. В осені серед яблук сидить Мамай з книгою.

Життя в наших краях тривало завжди. Ну як це так — річка є, а життя нема?! Такого ж бути не може. А в місці впадіння меншої річки в більшу — то ж як без поселенців?! Отож люд крутився на цих теренах завжди. Полювали, рибили, мед добували, гатили гаті, щось вирощували, приторговували, таксували плотами на порогах і волами у степах, кували залізо і будували, вчилися ремеслам — багато ще чим займалися. Вчилися тому, на що вистачало здібностей.

Пересічень над верхнім порогом — перетин шляхів, часів, думок... Він з’являється на цих берегах в різні часи під різними іменами і з різною вдачею. Існування під кожним з імен, — всього лічені миті і миттєвості в його нескінченній вічній історії. Якщо вийти зі свого часового проміжку, можна зрозуміти і побачити набагато більше.

Сім’я Соколенків

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА”
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2021

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць	21 грн 43 коп.	на півроку	115 грн 58 коп.
на 3 місяці	61 грн 29 коп.	на рік	225 грн 96 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК,
Іван ЮЩУК
Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Відділ коректури
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua
Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.
Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Прогресу”
обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Прогресу” — 30617

